

Sámi nuoraid perspektiivvat, skuvlejupmi ja bargomárkanat

Lise Smed Olsen, Linnea Löfving, Juho-Matti Paavola, Jens Bjørn Grelck

NORDREGIO REPORT 2020:6

SÁMI NUORAIID PERSPEKTIIVVAT, SKUVLEJUPMI JA BARGOMÁRKANAT

Lise Smed Olsen, Linnea Löfving, Juho-Matti Paavola, Jens Bjørn Grelck

NORDREGIO REPORT 2020:6

Nordregio

Iea njunuš davviriikkalaš ja eurohpálaš guvllolaš ovddideami ja plánema dutkanguovddáš, man Davviriikkalaš ministttárráđđi vuodđudii jagi 1997. Mii ovddidit čovdosiodihcci ja heivehahti dutkamuša mainna vástidit dalá dillái sihke dutkanperspektiivvas ja politihka hábmejedđii ja ollašuhttiid oainnuin. Nordregio doaibmá riikkaidgaskasaš, našunála, guvllolaš ja báikkálaš dásii ja gokčá viiddis eatnandieđalaš guovllu, mas deaddu lea davviriikkalaš ja báltalaš mearraguovlluin, Eurohpás ja Árktilis.

Davviriikkalaš ovttasbargu

Davviriikkalaš ovttasbargu lea okta málmmi viidásamos guvllolaš ovttasbargohámiin, mas leat mielde Dánmárku, Suopma, Islánda, Norga, Ruot   ja Fearasullot, Ruonáeana ja Ål  nda. Davviriikkalaš ovttasbarggus lea nana politihkalaš, ekonomalaš ja kultuvrralaš vuodđu. Das lea dehálaš rolla eurohpalaš ja riikkaidgaskasaš ovttasbarggus, ja dan ulbmilin lea duddjot nana davviriikkalaš servoša nana Eurohpás. Davviriikkalaš ovttasbargu vigg   g  httet davviriikkalaš ja guvllolaš intreassaid ja prinsihpaid globála servošis. Oktasaš davviriikkalaš árvvut veahkehít guovllu st  d  smahttit iežas posíšuvnna oktan málmmi innovatiivvalamosin ja gilvalannávcalamosin.

Davviriikkalaš ministttárráđđi

Iea davviriikkalaš ráđdehusaid ovttasbargoforum. Davviriikkalaš ministttárráđđi ollašuhtt   davviriikkalaš ovttasbarggu. Oppalaš ovddasv  st  dus lea st  htaministariin. Dan doaimmaid koordinerejít davviriikkalaš ovttasbargoministar, davviriikkalaš ovttasbargokommisuvdna ja ministarat. Vuodđuduvvon jagi 1971.

Davviriikkalaš ráđđi

Iea davviriikkalaš ráđdehusaid ja riikkabeivviid ovttasbargoforum. Ráđđai gullet 87 riikkabeiveolbmo davviriikkain. Davviriikkalaš ráđđi dahká politihkaálgagiid ja gohc   davviriikkalaš ovttasbarggu. Vuodđuduvvon jagi 1952.

Stockholm, Ruot  , 2020

Sisdoallu

1 Láidehus 6

1.1 Dutkamuša ulbmil.....	7
1.2 Raportta struktuvra.....	8

2 Oppalašgeah  castat s  mi institu  uvnnain ja organisa  uvnnain 10

2.1 S��medikkit: oahpahus ja guvllolaš ovddideapmi	11
2.1.1 R��j��id rasttildeaddji ovttasbargu giellastandardiseremis	12
2.2 S��menuoraid organisa��uvnnat: agendaga��zaldagat	13
2.2.1 S��medikkiiid nuoraider��dit.....	13
2.2.2 S��menuoraid searvvit.....	13
2.3 S��mi oahppol��g��dusat ja progr��mmat	15
2.3.1 Bajit nuppi d��si oahpahus	18
2.3.2 Am��m��tlaš skuvlen.....	18
2.3.3 Alit oahpahus	19

3 Analysa: Nuoraid perspektiivvat, skuvlen ja bargom  rkanat 21

3.1 S��megielat.....	21
3.1.1 Nuoraid perspektiivvat.....	21
3.1.2 H��stalusat ja vejola��vuođat: skuvlen ja bargom��rkanat.....	21
3.1.3 S��mi oahpaheaddjiskuvlen: politihkalaš fokus.....	22
3.2 Dearvvasvuodafuolahus.....	22
3.2.1 Nuoraid perspektiivvat.....	22
3.2.2 H��stalusat ja vejola��vuođat: skuvlen ja bargom��rkanat.....	22
3.3 Boazodoallu	22
3.3.1 Nuoraid perspektiivvat.....	22
3.3.2 H��stalusat ja vejola��vuođat: skuvlen ja bargom��rkanat.....	23
3.4 Turisma.....	23
3.4.1 Nuoraid perspektiivvat.....	23
3.4.2 Hástalusat ja vejola��vuođat: skuvlen ja bargomárkanat.....	24
3.5 S��mi duodji	24
3.5.1 Nuoraid perspektiivvat.....	24
3.5.2 Hástalusat ja vejola��vuođat: skuvlen ja bargomárkanat.....	24
3.6 Kultuvrralaš/kreatiivvalaš suorggit.....	25
3.6.1 Nuoraid perspektiivvat.....	25
3.6.2 Hástalusat ja vejola��vuođat: skuvlen ja bargomárkanat.....	25

4 Jurddabohtosat 27

4.1 S��megielä d��idu addá nana vuod�� iе��luohtt��mu��šii, kultuvrralaš identitehtii ja bargovejola��vuođaide	27
4.2 Sámiide laktáseaddji bargosajit ja ođ��a guvllolaš ovddideami vejola��vuođat	27
4.3 Rájáid rasttildeaddji ovttasbarggu hástalusat ja vejola��vuođat	28

5 Metoda ja jearahallojuvven olbmuid listu 29

1. Láidehus

Suvdilis dálongoullu ovddideami temájoavku (Thematic Group on Sustainable Rural Development) lea vuodđuduvvon doarjut Davviríkkalaš guvlolaš ovddideami ja plánema ovttasbargoprográmma (Nordic Co-operation Programme for Regional Development and Planning) 2017-2020. Okta prógrámma ulbmiili lea váikkuhit politihka ja ođđa čovdosiid ovdáneapmái davviríkkaid hástalusaid maid laktásit dálongoulluid suvdilis ovddideapmái. Eará álgagiid lassin Suvdilis eananguoullu ovddideami temájoavku lea mearridan guorrat OECD Rural Policy Reviewa, Linking the Indigenous Sámi People with Regional Development in Sweden (almmustahdon jagi 2019) bidjamiin sámi nuoraid guvddášsadójai. Dat dakhkui dan dihte, go Review ii bidjan erenoamáš fuomášumi sámi nuoraide. Das fuomášedje goittotge, ahte erenoamážit nuorra nissonat hilgot árbevirolaš sámi ealáhusaid. OECD ávžuha maiddái ahte sámenuoraid searvvit, dego Sáminuorra, galggašedje leat mielde ságastallamiin sámi ekonomalaš ovddideami birra guvllolaš ovddidanpolitikhkas.¹

OECD bajida sámi ekonomalaš ovddidanvejolašvuđaid, mat leat relevánttat baićce Ruotás, maiddái Norggas ja Suomas. Daidda gullet boazodoallu, turisma, kultursuorgi ja eará dálongoullu aktivitehtat čuovvovačat:

- Sámi boazodoalu jearru lea stuorrumin viehka nannosit. Vaikko dán suoggis leatge stuorrunvejolašvuđat, daid ráddjejt iešguđetge faktorat dego mat boraspiret, dálkkádatnuppás-tus ja gilvohalli eanangeavaheapmi (omd. rukke-industrija).
- Sámi álbmoga áidnalunddot kultuvra ja árbevierut leat dehálaš guvllolaš turismastrategijaid oassi. Goittotge gávdnojut unnán sámi fitnodat-doallit geat fállit bálvulusaid turisttaide. Stuorru

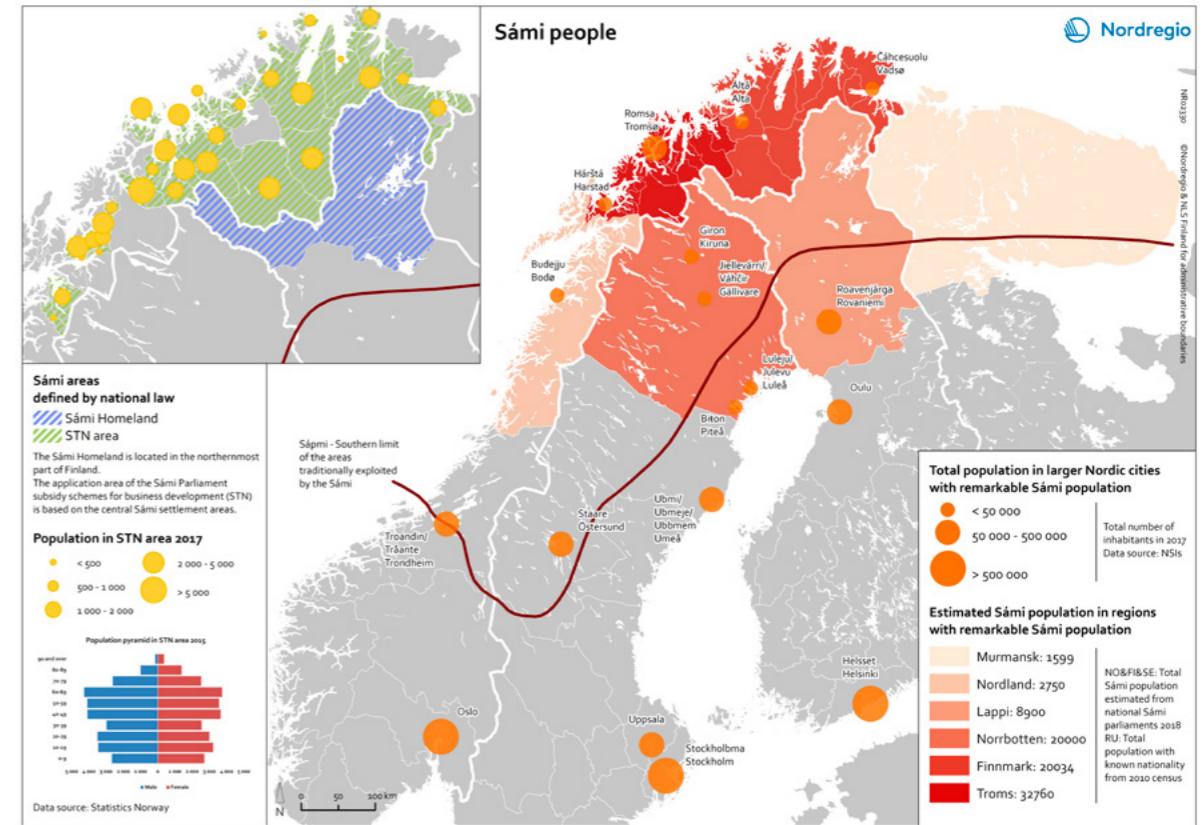
luondduturismma sektoris – mii sistisdoallá ee. meahccebivdu, guollebivdu, čuoigan, skohtervuod-jin ja beanavuodjin – lea potensiála fállat sámiide ođđa dienasgáldu ja vejolašvuđaid boahkteággi barggolašvuhtii.

- Sámi borramušgálvobuvttadeamis ja duojis orrot maid leamen stuorrunvejolašvuđat. Dán bot-ta sámi kultursuorgi lea viehka uhcci. Dán suoggis leat sierralagan vejolašvuđat hákhat gávpejođu, ja dat sahttá gáibidit juogo álgoruhtadeami dahje veahkkuerđaid vai birgejít.

Mángga sámi fitnodaga ávkkástallet árbedieđuin eatnamiid hálldašeams ja gálvuid ja bálvulusaid buvttadeamis. Sámi fitnodagat orrot atnimin márkaniiid olggobeale árvuid márka-niin oassálastima dássedeadun, ja deattuhit kul-tuvrra guhkeságasaš ceavzima dehálašvuđa.²

'Sápmi' lea sámiid árbevirolačat ás-san eatnandieđalaš guvllu namma (merke-juvvon devkesrukses sárgáin kárktás). Sámiid olmmošloku lea árvalusaid mielde sullii 80 000, oktiibuot njealle riikkas. Ruotás leat sullii 20,000 sápmelačča, Norggas 50,000, Suomas 8,000 ja Ruoštas 2,000.³ Viehka stuorra oassi sápmelaččaid ásset dál iežaset ruovtturiikkaid stuorra gávpogiin. Stuorra gávpogat Sámi siste main lea mearkkašahti ollu sápmelaš leat ee. Cáhcesuolu, Álaheadju, Romsa, Hárstták, Budeju, Troandin, Giron, Jiellevári ja Staare.

Eará stuorra davviríkkalaš gávpogat Sámi olggobealde main leat ollu sámit leat Oslo, Luleju, Biđon, Ubmi, Uppsalá, Stockholm, Roavvenjárga, Oulu ja Helsset.

Davviríkkainássi sápmelaččaid dovddiidahttet leat eahpetyhpalaš dilis máilmimi eará eamiálbmogiid ektui, go sápmelaččaid sosioekonomalaš stáhtus lea veardideames našunála gaskaárv-vuiguin. Dat mearkkaša ahte davviríkkaid sápmelaččain lea seammá beassu skuvlejupmái ja karriearabágáide go válđoálbmogisge. Otná beaivve stuorámus oassi sápmelaččaid ásset Sámi olggobealde, ja mánggas eai hálá sámegielaiide, quotte oinnolaš kultuvrralaš dovdomearkkaid dahje hálldaš dieđu mii lea árbevirolačcat laktojuvvon 'sápmelašvuđii'. Mánggain lea seahkalas čearddalaš álgoboahtimuš. Dušše sámiid un-nitloku bargá boazodoalus válđobargun. Dat gii lea sápmelaš lea eanáš ádđejuvvon ieš iežas identifiserema gažaldahkan. Dat máksá, ahte dat geat dovdet ja namuhit iežaset sápmelažčan, leat sápmelaččat. Go mánggat ellet duoh tavuođas guovttekultuvrralaš dilis ja sis leat iešguđetlágan ealáhusat, leage de hástaleaddji identifiseret sápmelaččaid oktan čanusoavkun. Dát buktuvvo ovdan sierra áššin dutkamušas mas čujuhit

sámenuoraide geain leat njuolga oktavuođat árbevirolaš sámi boazoealáhussii, ja maid nuoraide geat leat bajásšaddan sámegielat čoahkbeákkiiid olggobealde Norggas, Ruotás ja Suomas.

OECD Rural Policy Review deattuhuha skuvlejumi ja oahppama rolla sámi fitnodagaid stuorrunvejolašvuđaid doarjumis (ja maiddái almmolaččat Davvi-Ruotás) ovdamarkka dihte turismmas, kultursuorggis ja borramušgálvuid buvttadeamis. Norgga, Ruotás ja Suoma osiide Sápmi leat ásahan sámi oahppoinstitušuvnnaid. Dái institušuvnnain orru leamen dehálaš rolla kultuvrra seailumis guhkeságasačcat, ja nuorra sámiid válbmémis bargoeallimii.

1.1 Dutkamuša ulbmil

Dát dutkamuš viggá fállat oppalaš gova ja dieđuid sámi oahppoinstitušuvnnain ja sámen-uoraid perspektiivvain, maid sahttet ávkkástalat guvllolaš ovddidanfidnuin ja politihka hábmémis. Dutkamuš buktáge čoahkkái fuomášumiid

¹ OECD (2019), 'Linking the Indigenous Sámi People with Regional Development in Sweden', OECD Rural Policy Reviews, OECD Publishing, Paris, p.125.

² Ibid. P.13

³ Árvalus sámiid olmmošlogus vuodđuduvvá davviríkkaid oasil sámedikkiid addin dieđuide ja Ruoštas 2010 álbmotlohkamii.

⁴ Olsen, L.S. (2016), 'Sámi tourism in destination development: conflict and collaboration', Polar Geography, DOI: 10.1080/1088937X.2016.1201870.

sámi oahppoinstitušuvnnaid ja bargomárkana gaskasaš čatnosiu sihke sámenuoraid perspektiivvain sin oassálastimis bargomáilbmái. Min fokus sistisdoallá maiddái čoahkkáigeasu das, maid fáttáigun sámenuoraid ortniiduvvamat bidjet iežaset fuomášumi, ja mo dat oassálastet guvllolaš ovddideapmái. Dutkamuš guorahallá maiddái seammaláganvuodaid ja erohusaid miehtá Sámi ja bajida muhtin rájáid rasttildeaddji ovttasbarggu hámii mat leat dál anus, dego maid boahtteáiggi ovttasbargovugiid potensiála.

Min analysa vástida dáid gažaldagaide:

1. Makkár perspektiivvat nuorra sámiin leat bargomárkanvejolašvuodaid ja guvllolaš ekonomalaš ovddideami ektui?
2. Mo sámi oahppoinstitušuvnnat duddjorit oahppopogrammaid mat áimmahušset sámi eamiálbmotkultuvrra ja guvllolaš ekonomalaš ovddideami oktavuoða?

Analysii gullet maiddái suvdilis ovdáneami perspektiivvat birrasii (omd. eanangeavaheammi), sohkabealli (omd. dat ahte eretfárrejeaddjit leat eanáš nissonat), ja kultuvra ja ekonomalaš ovdáneapmi (omd. mo nuorra sápmelačcat oidnet árbevirolaš/dáláigásaš sámekultuvrra ja árvvuid oassin iežaset bargoeallimis).

1.2 Rapporta struktuvra

Bihtás 2 gávdnu oppalaš geahčastat. Dat láide sierra sámedikkiid fokusiidda oahpahusa ja fitnodeallima ovddideapmái. Dasto dat ovdanbuktá oppalaš geahčastaga ja erenoamáš beroštumiid sámenuoraid ortniiduvvamiin – maiddái sámenuoraid ráðiin ja lágdegottiin mat doibmet sámedikkiid olis, ja sámenuoraid servviin. Loahpas gávdnu sámi oahppoinstitušuvnnaid čoahkkáigeassu bajit nuppi dásis, ámmátdásis ja alit oahppodásis.

Bihtás 3 gávdnu analysa sámenuoraid perspektiivvaid ja skuvlenvejolašvuodaid gaskasaš oktavuoðain. Dat lea dahkojuvvon OECD Reviewis bajiduvvon ámmátsurggiid mielede (boazodoallu, turisma, sámeduodji ja kultursuorggit). Dat loavdá maiddái gažaldagaid mat gusket gielaide, sámi oahpaheaddjiide ja sámi dearvvasvuodafuolahussii, mat leat politikhalaš prioritehtat oahppoinstitušuvnnain ja nuoraid iežaset gaskkas.

Bihtás 4 čájehit jurddabohotosiid min analysas, ja maiddái perspektiivvaid boahtteáiggi rájáid rasttildeaddji ovttasbarggu ektui.

Loahpas bihtás 5 válddhallat dán dutkamušas atnon metodaid, sihke geahčastaga sámi čanusjoavkkuide geat jearahallojuvvojedje dan várás. Čanusjoavkkuid oassálastima ektui dieđu háhkama ráddjii dat, ahte sámenuoraid ortniiduvvamat ja sámi oahppoinstitušuvnnat eai oassálastán njuolga mielede. Dán dihte fertii bargat eambbo beavdeguoras ja sámedikki ja nuoraid ovddaste-addjiid jearahallamiin skuvlengažaldagaid birra Suomas.

Daniel Vogel (Unsplash).

2.2 Oppalašgeahčastat sámi institušuvnnain ja organisašuvnnain

Dán bihtás fállat konteakstadiogáža oppalaš analysii válldahallamiin sierra sámedikkiid ovdasvástádusaid ja álgagiid oahpahus- ja fitnodatsurggiin, sihke dan mat suorggit beroštahttet sámenuoraid ortniiduvvamiid, ja maiddái sámi oahppoinstitušuvnnaid struktuvrra ja erenoamáš gažaldagaid miehtá Sámi.

2.1 Sámedikkit: oahpahus ja guvllolaš ovddideapmi

Sámedikkit leat demokráhtalačcat válljejuvvon institušuvnnat mat ovddastit sámi politihkalaš intreassaid sihke našunála ja riikkaidgaskasaš dásis. Ruotás sámediggi lea maiddái stáhta orgána. Daid oppalaš ulbmil lea sihkkarastit sámi autonomiija ja iešhálldašeami riikka siskáladas áššiin, maiddái sin iežaset ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovddideapmá. Suoma, Ruota ja Norgga vuodđolágat ja lágat dovddastit sámiid vuogatvuodaid iešguđetge láhkái. Vaikko buot riikkain leat sámedikkit, daid rollat ja ovddasvástádusat leat earáláganat (gea kássa vulobelde).

Sámedikkiid mandáhtat spiehkastit skuvlejumi ja fitnodatovddideami surgiin.

Suomas sámedikki váldoovddasvástádus- san leat giella ja skuvlejupmi. Sin bargu lea buvtadit oahppamateriála sámiide guoski kursaide sihke vuodđo- ja bajit nuppi dássái Suoma sámedikkis ii leat ruhtadeapmi man juohkit sámi fitnodatovddidänprošeavttaide.

Norggas sámedikkis lea ovddasvástádus- san maiddái ráhkadit oahppoplána ja buvtadit oahppamateriálaid vuodđo- ja bajit nuppi skuvladássái Sámediggi čuovvu olles áiggi skuvlema ja dutkamuša dárbbuid, ja dat sáhttá váikkuhit našunála hálddahusa ja leanastivrra dásis dalle go dihtto erenoamáš dárbu sámeoahpahussii olles servvodagas. Áigeguovdilis ságastallamat čanusjoavkkuiguin gusket divššáriid ja bolesiid sámi dieđu ja gielladáiddu dárbbuid, maid leat iden-

tifiseren. Sámediggi fállá maiddái stipeanddaid oahpaheaddjiskuvlemii ja giellaskuvlemii movtiidahttit guhkit oahpuide dáid surgiin. Norgga sámediggi sáhttá maiddái juohkit veahkkeruđaid fitnodatovddidänprošeavttaide.

Ruota sámedikkis ii leat mandáhta bargat oahpahuspolithkain, iige dat leat danin mielde oahppoplánaid ráhkadeamis. Sámedikkis lea goittotge eahpenjuolga váikkuhanváldi oahpahusáššiin Sámeskuvlastivrra nammadeami bokte, ja sámediggi sáhttá doarjut fitnodatovddidänprošeavttaid ruđalačcat EU:a dálougovllu ovddidanprógrámma rámmaid siste. Ruota sámedikkis lea nana fokus árbevirolaš sámi ealáhusain/sektoriin, degomat boazodoalus ja duojs, muhto maiddái guollebividus, borramušgálvvuid válmmašteamis ja turismmas. Ruota sámedikki okta mearkkašahti rolla lea árbevirolaš sektoriin doaibmi sápmelačaid bagadallamis, man ulbmil lea dahkat sámekultuvrra oinnolažan ja mánggahámagin.

Sámi politihkalaš institušuvnnat ja juridihkalaš rámmat Suomas, Norggas ja Ruotás⁵

Suopma

Sámi vuogatvuodaid meroštallat eatnandieđalaš paramehteriid ektui. Dan dihte dat gustođit dušše Suoma golmma davimus gielddas (Eanodat, Anár ja Ohcejohka) ja Lappi bálgosa sámi boazodoalloguoillus Soađegili gielddas. Sámediggelága vuodul eiseválddit fertejit fállat sámediggái (vuodđuduvvon lagi 1996) vejolašvuoda bo-ahtit gullosii ja ráđđadallat buot gažaldagain maidda ovdal máninnašuvvon lága 9 ceahkki guoská. Geavatlačat sámediggi Suomas lea eanáš ráđđejeaddji orgána mas lea ráđđejuvpon doaibma- ja mearridanváldi. Maidái bušeahttarájít ráđđejejt dan politihkalaš aktivitehtaid.

Norga

Norggas sámi vuogatvuodat leat dákiduvvon vuodđolágas, ja stáhtas lea geatnegasvuhta fállat sámiide vejolašvuodaid suodjalit ja ovddidit iežaset giela, kultuvrra ja servvodaga. Sámediggi (vuodđuduvvon lagi 1989) adnjuvvo dáid vuogatvuodaid implementerema dehálaš oassin, ja dan mandáhtii gullet buot gažaldagat mat gusket sámiide. Das lea váldi dahkat mearridanváldi dalle go dat gažaldagat šaddet láhkaásheami dahje hálddahuslaš njuolggadusain. Sámediggi lea goittotge formálalačat ráđđejeaddji orgána, mas lea ráđđejuvpon mearridanváldi.

Norggas leat sámegiela hálddašanguovllut (12 gieldda) gos sáme- ja dárogielat leat seamá sajádagas našunála giellan. Jagi 2005 Finnmárkoláha dovddasta ahte sápmelačat oamastit ja sis leat vuogatvuodat Finnmárku eatnamiidda. Sullii 95% Finnmárku fylkagielddä guovllus (ca. 46 000 km², sullii seamá stuoris go Dánmárku) lea sirdo-

juvon stáhta oamastusas ođđa entehtii, Finnmárkuopmodahkii (FeFo), mii lea sámedikki ja Finnmárku fylkagielddä oktasaš organisašuvdna. Lágain implementeret sámi vuogatvuodaid luondduriggodagaid oasil. Sámi vuogatvuodaid dilli eará riikkain lea ain čoavdekeahttá.

Ruotta

Dego Suopma ja Norgage, Ruota riikkabeavit leat ásahan sámediggleága man vuodul sámediggi lea ásahuvvon. Lága mielde sámediggi galgá ovddidit dynámalaš sámekultuvrra, ja das lea mandáhta dahkat mearridanváldi stáhta ruđaid juohkimis Sámeoanddas ja eará foanddain mat leat addojuvvon sápmelaččaid oktasaš atnui.

Sámedikkis lea maiddái váldi nammadit stivrra stáhta doaibmaorgána Sámeskuvlastivrii, jođhit sámi lingvistalaš barggu, oassálastit sosiála plánemii ja sihkkarastit ahte sámi intreassat ja dárbbut váldojuvvojvit vuhtii – maiddái boazodoalu intreassat eatnamiid ja čáziid geavaheamis. Sámedikkis lea ruhtadeapmi EU:a dálougovllu ovddidanprógrámmas (EU Rural Development Programme) mainna doarjut fitnodatovddidänprošeavttaid. Spiehkastahkan Suomas ja Norggas, Ruota sámediggi lea sihke álbmotválljejuvpon orgána ja stáhta eiseváldi hálddahusáššiin. Ruota sámediggi váldahallá iežas "ráđđadallangoddin mas lea áššedovdamuš sámeáššiin". Ruota riikkabeavit dovddastedje sápmelaččaid eamiálbmogin lagi 1977. Ruota vuodđoláhka nuppástuhtojuvvui lagi 2011 ja das adde njuolga dovddasteami sápmelaččaide. Vuodđolága mielde galgá doarjut sápmelaččaid vejolašvuodaid seailluhit ja ovddidit iežaset kultuvrralaš ja sosiála eallima. Eamiálbmotvuoigatvuodaid dulkojít Ruotás eanáš čearuid lahtuid boazodoallo-, meahccebivdo- ja guollebividvuoigatvuodaid ektui, ja našunála unnitlogu vuogatvuodaid dáfus dihto bálvalusaid ja oahpahusa oažžumis sámegillii.

⁵ OECD (2019), 'Linking the Indigenous Sámi People with Regional Development in Sweden', OECD Rural Policy Reviews, OECD Publishing, Paris, pp.122-123.

2.1.1 Rájáid rasttildeaddji ovttasbargu giellastandardiseremis

Sámedikkiid gaskasaš rájáid rasstildeaddji ovttasbargu lea organiserejuvvon Sámi parlamentáralaš ráđi (SPR) bokte, mii doaibmá ovttastahtti organisašuvdnan ovttasbarggu várás. Dasa gullet 21 lahtu, geaid sámedikkit nammadir. Ruošsa sápmelaččain lea observevra stáhtus Sámi parlamentáralaš rádis, go sis ii leat iežaset parlaameanta.

Rájáid rasttildeaddji oahpahusovttasbargu leat viggan nannet Sámi parlamentáralaš ráđi bokte, muhto našunála oahppoplánagáibádu- sat ja oahpahusvuogdaga erohusat leat leamaš das hástalussan. Dat ee. ráddjejít vejolašvuođaid ráhkadir oktasaš rájáid rasttildeaddji oahppoma- teriála. Sámi parlamentáralaš ráđđi lea fokuseren maiddái giellasuorgái, mii laktása dasa. Jearahal- lojuvvon olbmot bajidedje erenoamážit guokte álgaga, sámi giellastandardiseren ovttasbargu sihke Rájáhis sámeoahpahus -bargojoavkku.

Áigodagas 2015–2018 sámedikkit Ruotás,
Suomas ja Norggas barge ovttas Giellagáldu-

prošeavttain, man ulbmil lei áimmahušsat, ovddidit ja nannet sámegielaid geavaheami. Prošeakta ruhtaduvvui lassin EU Interreg Nord -prográmmas. Prošeakta ollašuhtii iežas ul-omila ovddidemiin sámegielaid davvirikkalaš resursaguovddáža ásaheami. Guovddáža bargu ámmátlaš ášshedovdiorgánan lea ráhkadir oðða terminologiija ja standardiseret sámegielaid. Dat obagada namaid geavahemiin ja fállá rávvenbál-valusaid sámegielaid geavaheaddjiide. Giella-bargiid ovddasvástádussan prošeavttas lei bar-gat geavatlaš giellabarggu, ja čoavdit maiddái čuołmmaid mat šadde sin iežaset bargogielain. Prošeakta fálai vuosttaš reálaáiggálaš rávvenbál-valusa iešguđetge sámegielaid geavaheaddjiide. Dat buvtii oktii Giellatekno, UiT sámegielaid giel-lateknologiija guovddáža Romsa universitehtas (Norgga árkitalaš universitehta) ja Divvun-joavkku, mii buvttada giellaoahppama teknologijiaid sám-egieliaide. Sii sihkkaraste ovttas ahte standárd-dat ja oðða terminologiijat šadde geavatlaš giellareaidduid, dego njuolggolohkama, dego čálliindárkkistanreidduid, neahttasátnegirjjiid ja

mášenjorgalanreidduid oassin.⁶

Vulobealde kártá čájeha eará sámegielaid árbevirolaš hállanguovlluid. Das leat maid-dái árvalusat sápmelaččaid olmmošlogus, sihke ešguđetge sámegielaid hálliid ossosis. Fuomáš, ahte kártá lea buvttaduvvon jagi 2014. Dat čájeha, ahte davvisámegiella lea stuorámus giella ja das eat eanemus hállit, ja dan manjná bohtet julevs-sámegiella ja lullisámegiella.

Guovddáš galgá mearrádusa mielde fokuseret davvisámegiela standardiseremii jagi 2020 álggu ájes. Dan sámegiela hállét eanemus sápmelaččat buot oassálasti riikkain. Giellastandardiserema Cállingoddi lea Norgga sámedikkis. Sámedikkit Suomas ja Norggas galget sihkkarastit dialogas Ruota našunála Skuvladoaimmahagain dán ovttasbargus, mii vuosttamaužžan álggahuvvui Interreg-prošeavttas, ahte oahppamateriála bavttaduvvo seammá giellastandarddaid mielde rájáid rastá.

Jagi 2019 loahpas Rájáhis sámeoahpahus bargojoavku almmustahtii raportta, mas ledje ávžžuhusat Norgga ja Suoma sámedikkiide sihke sámeskuvllaid stivrraide Ruotás mo dat sáhttet bargat buorebut ovttas oktilaš sámeoahpahus- vuogádaga ovdii. Dasa gullá maiddái ambišuvdna ovddidit boazodoallooahpahusa ovttasbarggu pajit nuppi dási ja ámmátskuvllain ja guorahallat vugiid maiguin ávkkástallat vejolašvuodaid gáid- duosoahpahussii rájáid rastá.⁷ Dán barggu ruhtadii Norgga sámediggi.

2.2 Sámenuoraid organisašuvnnat: agendagažaldagat

Sámedikkit, ja muhtin muddui guvllolaš ovddide-
ami ovttasbargoforumat Sámis, konsulterejít
sámenuoraid sámedikkiid nuoraiddráðiid ja -lavde-
gottiid sihke sámenuoraid servviid bokte.

2.2.1 Sámedikkiid nuorgaidráđit

Juhke sámediggái lea ásahuvvon nuoraidráðđi, masa gullet vihtta lahtu geat leat nammaduvvon viða jagi áigodahkii. Nuoraidráðit leat sámedik-kiin mielde konsulteremin áššiin mat gusket nuorra blbmuide, ja dain lea maiddái rolla cealkámušaid a kommeanttaid válmmaštallamis áššiin mat gusket nuorra sápmelaččaid. Nuoraidráðiid vál-dodoaimmat leat eanáš dákkárat, smávva spie-akastaaqiaquin:

- Nannet sámenyorgaid váikkuhusq sámedíkkiin.

- Ovddidit nuoraid viidát oassálastima sámedig-geválggaise.
 - Ordnet deaivvadansajiid/dáhpáhusaid sámen-uoraide.

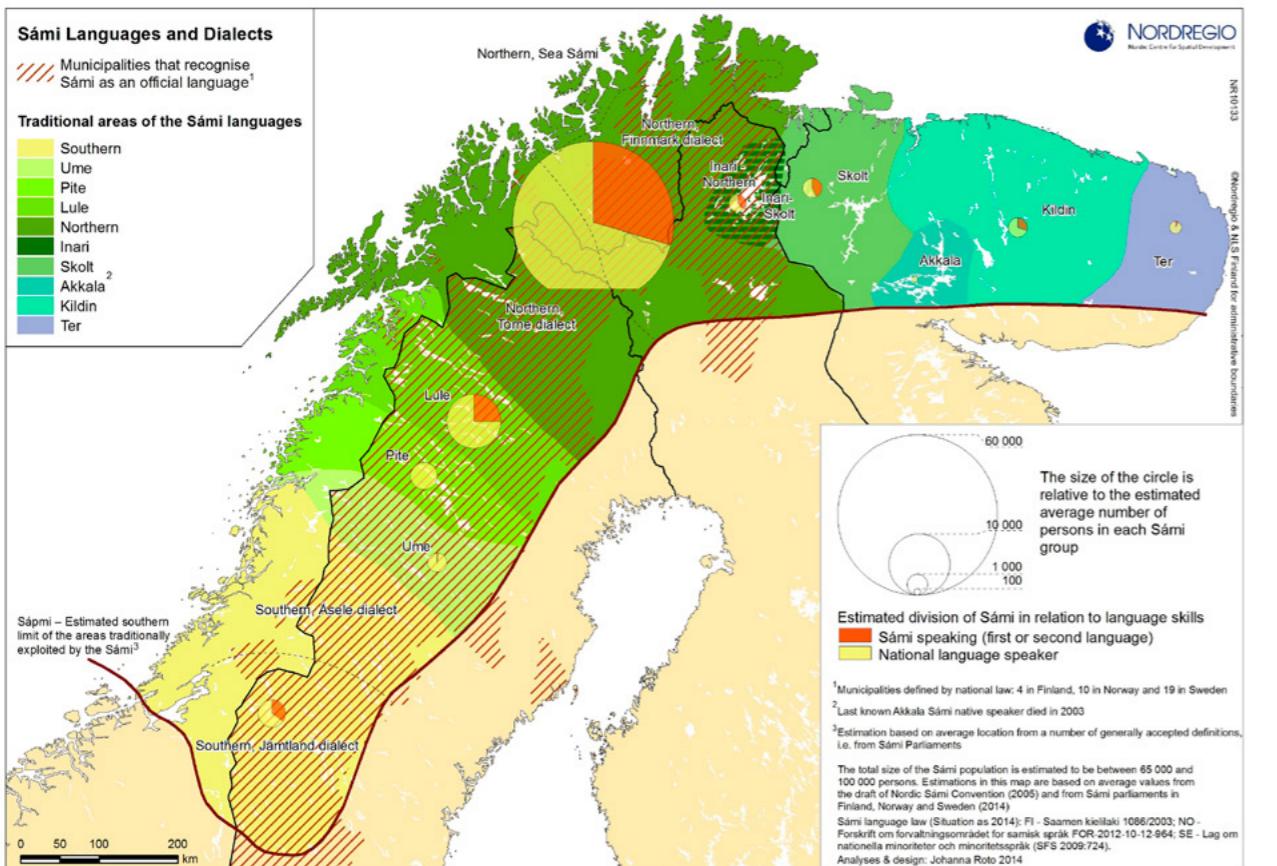
Nuoraidráðin leat sierra bušeahat ovd-didit prošeavtaid, dego dáhpáhusaid ordnema. Nuoraidráðit barget maiddái ovttas rájáid rastá Sámi parlamentáralaš rádi vuolleorgánan. Sii maiddái barget ovttas (ii bellodatpolitihkalaš) sámenuoraid servviiguin iežaset riikkain. Dego Sámi parlamentáralaš rádis, nuoraidossodaga ságajodíhanvuorru molsu juohke njeallje jagi. Dan áigodagas ordnejuvvo ainge okta dáhpáhus mii buktá sámenuoraid oktii rájáid rastá.

2.2.2 Sámenuoraid searvvit

Sámenuorain leat searvvit Norggas, Ruotás ja Suomas, juohke riikkas iežas. Sáminuorra Ruotás vuođđuduvvui badjel 50 jagi dassái ja dat lea boarrásamos servviin, ja Suomas Suoma Sámi Nuorat ges lea doaibman measta golbmalogi jagi. Noereh Norggas lea vuođđuduvvon 2009. Daid golmmaš Sáminuorras lea lahttomeari ja lahtuide fállojuvvon doarjaga dáfus nannosamos vuođđu, mii lea huksejuvvon guhkes áiggi badjel. Goittotge Norgga ja Ruotá searvvit leat organ-iserejuvvon seammasullasaš vugiin ja dain leat seammasullasaš doaimmat. Nappo:

- Sis leat ossodagat iešguđetge guovllus ruovt-turiikkaineaset.
 - Sii ordnejit jahkásaš deaivvadeapmi man ulbmil lea buktit oktii nu mángga sámenuora go vejolaš.
 - Sii leat mielde ja oinnolaččat jahkásaš sámedáh-páhusain iežaset doaimmaid bokte.
 - Daid hálldašit stivralahtut, sii jođihit prošeavttaid/doaimmaid maiguin viggat boktit diđolašvuoda sámekultvrra birra, ja dat barget olquşteami vuostá stuorát servvodaqas.

Dát golbma searvvi gohčodit iežaset nup-piideaset oabbásearvin, muhto geavatlaččat daid ovttasbargu lea ráddjejuvvon. Sivvan lea resursavátni buorebut go beroštumi váilun. Eanangeavahangažaldagat, gielat ja oktasaš dáhpáhusat leat ovdamearkkat áššiin main sáme-servviid ovddasteddjiin leat eanet vejolašvuoden ovttasbargat rájáid rastá. Oassebealit iešguđetge servviin leat maiddái čájehan iežaset beroštumi čatnat oktavuođaid ja bargat eanet ovttas Ruošša sámenuorjaquin.

https://ec.europa.eu/regional_policy/en/projects/finland/nordic-resource-centre-to-promote-Sámi-languages.

https://www.emagcloud.com/allkopi/Sametinget_Grensels_Sámkoppling/page_21.html

Suoma Sámi Nuorat, Suopma

Suoma Sámi Nuorat, Suomas, vuodđuduvvui lagi 1991. Searvi bargá sámenuoraid kultuvrralaš identitehta nannemiin Suomas. Dan várás dat ordne kultuvrralaš dáhpáhusaid, oassálastimiin politihkalaš ságastallamiidda ja doaibmamiin foruman mas sámenuorat sáhttet oahpásnuvvat guhtet guoibmáseaset, maiddái riikkaidgaskasačcat. Dađibahábut ii lean vejolaš oažzut searvvi ovddasteaddji jearahallamii. Danin mii eat sáhte fállat dárkilut váldahallama searvvi doaimmain. Goittotge Norgga ja Ruota servvígu-in dahkon jearahallamiid vuodul lea čielggas, ahte Suoma Sámi Nuorat doibmet viehka seammá láhkai go dan oabbáorganisašuvnnat.

Noereh, Norga

Norgga nuoraidsearvi, Noereh, vuodđuduvvui 2009. Dan duohken lei dárbu nuoraidsearvái mii lei iehčanas politihkalaš dahje fitnodatintreassaid dáfus. Jagi 2019 loahpas Noerehis ledje 140 lahtu. Searvvi ulbmilin lea fállat deaivvadansaji nuorra sápmelaččaide ja leat ságastallanguibmin olguldas doaibmiide ja ovttaskas olbmuide. Searvi ruhtoduvvo sámedikki jahkásaš veahkeruđain ja lahttomávssuiguin. Noereh ohcá maiddái jeavddalaččat prošeaktaruhtadeami. Sii ordnejit dáhpáhusaid maidda sii ohcet doarjaga sámedikis ja fylkagielldain (fylkeskommuner). Searvvis lea stivra ja golbma báikkálaš ossodaga mat leat Ávjobáris (Guovdageaidnu, Kárášjohka ja Porsáŋgu), Romssas ja Oslos.

Okta Noereha dehálamos doaimmain lea jahkečoahkkina masa searvi čohkke nu olu sámen- uoraid go vejolaš. Báikkálaš ossodagat ordnejit dan vurrolagaid. Čoahkkimii bohtet dábálaččat 40-50 oasseváldi miehtá riikka. Goittotge eanáš oassi oasseváldiin bohtet oppalaččat Ávjobári olggobeadle. Romsa ja Oslo ossodagat ordnejit maiddái eambbo báikkálaš dáhpáhusaid ja deaivvademiid go Ávjobári. Nuppi sámiid lagašvuhta Ávjobári guovllus mearkkaša dan, ahte doppe ássi sámenuoraid lea unnit dárbu čoahkkanit konferánsii ja searvat mielde searvái. Jahkečoahkkima ášselisttus leat sierralágan bargobájtit ja gažaldagat – ovdamarkka dihte boazodoalu ja sámeduoji birra. Dábálaččat čoahkkimis lea maiddái sámedikki ovddasteaddji mielde. Vai-kko Noereh ii leat bellodatpolitihkalaš searvi, dat roahkasmahttá sámenuoraid váldit eanet oasi politihkki.

Okta Noereha prioritehtain lea ovddastit ja leat oidnisis Norgga guokte juohkejagáš sámfestiválas, Márkomeanuin ja Riddu Riđus. Searvi bargá olu ovttas dáid festiválaiguin, ja dan lahtut ožzot oastit bileahtaid vuoliduvvon haddái. Ávjobári báikkálaš ossodat ordne maiddái doaim-maid beassášfestivála áigge, mii lea okta jahkásaš sámedáhpáhusain/festiválain. Noereh lea maiddái álgghan jahkásaš gáktebeaivvi ávvudeami, goas sámenuoraid movttiidahttet cokkat gávtti skuvlii dahje bargui. Riikkaidgaskasaš gákte-beaivvi oktavuođas lea sosiála mediain kampánja, mas nuorra sápmelaččat almmustahttet goavid alddiset Noereha ja eará sámi organisašuvnnaid ja mediaid fáddágilkoriiguin. Noereh bargá maiddái sámegielaid geavaheami ovddidemini. Searvvi doaimmat vuodđuduvvet goittotge eaktodáhtolašbargui, iige sis leat vejolašvuhta almmustahttit buot dieđihanáššiid sihke dárogillii ja juohke golbma Norggas hállojuvvon sámegillii. Sii leat geahčalan jorgalit teavsttaid neahttasiid-duide. Sosiála mediain juohke sierra almmustaht-tin lea dan gillii mainna čálli dahje searvi háliida kommuniseret.

Sáminuorra, Ruotta

Sáminuorra lea davviríkkaid boarrásamos sámen- uoraid searvi. Dat vuodđuduvvui lagi 1964, álggus Ruota sámiid riikkasearvvi (Svenska Samernas Riksförbund) nuoraidossodahkan, muhto dat lea dál bellodagain ja fitnodatintreassain iehčanas searvi. Das leat badjel 300 lahtu. Searvi ruhtaduvvo sámedikki jahkásaš veahkeruđain ja lahtuid lahttomávssuiguin. Sáminuorra doaimmat leat eanemuus Johkamohkis, muhto das lea maiddái aktiivvalaš báikkálaš ossodat Staares, ja nubbi álgimin Stockholmma/Uppsala guovllus. Dan stivras leat 16 lahtu, ja sii dahket mearrádusaid kon-sensusa mielde. Stivra viggá deaivvadit fysalaččat seammá sajis nu dávjá go vejolaš, ja sis leat njallje stivračoahkkima jagis, dábálaččat duorastagas sotnabeaivve rádjái, ja daidda gullet earáge doaim-mat. Čoahkkimii dollet sierra sajiin miehtá riikka.

Sáminuorra doallá jahkásaš vahkuloah-pa guhkkosaš jahkečoahkkima. Čoahkkinsadjji molsašuddá, ja mielde servet juohke lagi sullii 70-100 nuorra sápmelačča. Sáminuoras leat maid eará doaimmat pizzaeahkediin gitta ealáhusmin-isterijain deaivvademiide, ja EU vuostá lágasteap-mái Álbmoga dálkkádatášsi (People's Climate

Case) bokte.⁸ Sáminuorra oassálastá Johkamohki márkanidda, gos muhtimis dan lahtuin lea sáhku-vuoru.

Sáminuorra lea nannosit fokuseren bargan-vugiide mat lasihit dieđu sápmelaččaid birra vai sáhttet váikkuhit rasismii ja eksotiseremii (nappo nuppi kultuvrra gieđahallamii stereotyhpalaččat eksohtalažjan), mat leat lassáneamin oasil diehtováni ja ipmárdusa väluma dihte. Searvi leage beroštuven erenoamážit oahpahusas. Sáminuoras lei ovdamarkka dihte vejolašvuhta kom-menteret odđa oahpahusplána go dat almmus-tahttojuvvui lagi 2019. Odđa oahppoplána galggai fokuseret čielgasappot diehtogábadusaide ja álkidahttit oahppiid árvvoštallama. Das evtto-hedje mángga bálddalas nuppástusa iešguđetge ávdnasiid osiide. Okta evttohusain lei sirdit unnit-lohkoahpahusa, mas gieđahallat maiddái sámiid, lagiin 7-9 árabui, lagiide 4-6. Dat ákkastallojuvvui dainna ahte unnitloguid birra oahpaheapmi lei dálá vuogádagas bieđgguid mángga sierra ávdna-sa siste, ja livčii ávkkálaš konsentreret dan serv-vodatohppii lagiin 4-6. Sáminuorra stivralahtut goittotge deaivvadedje Ruota Skuvladoaimma-hagain ja ákkastalle dan beales ahte unnitloguid birra oahpahivčé lagiin 7-9. Sii ákkastalle ahte sámiid vuostásáš rasismma ja vealaheami histor-já Ruotas lea menddo váttis áddet nuorabuidda, ja dat gáibidivčii čiekñalut ságastallamiid mat ledje vejolaččat lagiin 7-9. Loahpas doaimmahat mearridii doallat unnitlohkoahpahusa lagiid 7-9 oahppoplánas. Searvi bargá maiddái oppalaččat oahpahussuorggis buoret giellaoahpahusa ovđi sámemánáide ja -nuoraide, masa gullá maiddái vejolašvuhta gáiddusoahpahussii ja vahkuloah-pakurssaide.

Sáminuorra lea álgghan dihte Nuoras Nur-rii -prošeavtta mainna bargat sámiid vuostásáš vealahemiin ja lasihit dieđu sámekultuvrra birra. Dan olis muhtin searvvi lahtut mótkkoštit birra riikka skuvllaide nuoraid lusa geat leat lagiin 7-9. Dat lea leamaš moriheaddji vásáhus searvái dan ektui, man unnán ruottelaš nuorat dihtet sápmelaččaid birra. Skuvllat leat movtta dán fid-nus, go oahpaheaddjit leat fuobmán ahte sis ii

⁸ The People's Climate Case is the litigation action initiated by 10 families from Portugal, Germany, France, Italy, Romania, Kenya, Fiji, and Sáminuorra. Since their homes, livelihoods, traditional family occupations and cultures are affected by climate change they are taking the EU-institutions to court to protect their fundamental rights and to prevent dangerous global warming (<https://peoplesclimatecase.caneurope.org/>).

⁹ <https://Sámiskeveivisere.no/>.

leat doarváí diehtu oahpahit sámfáttáid birra. Nuppiin sániiguin, vaikko prošeakta lea pláne-juvvon lasihit diđolašvuoda nuorra olbmuid siste, dat viggá oahpahit ja lasihit diđolašvuoda maid-dái oahpaheaddjiid gaskkas. Dát prošeakta lea inspirerejuvvon seammasullasaš Norggabale fidnus, mii lea doaibman sullii 15 lagi. ⁹ Norgga-beale prošeakta álggi golmma jagi pilohttan, man manjá riikkabeaivvit mearridede ásahit dan bissovažjan. Dat doaibmá dál gieldda- ja modern-iserendepartemeantta vuolde.

2.3 Sámi oahppolágádusat ja pro-grámmat

Dán oasis gávdnu sámi oahppoinstitušuvnnaid ja prográmmaid čoahkkáigeassu bajit nuppi dásis, ámmátdásis ja alit oahppodásis Suomas, Ruotas ja Norggas.

Dávvalis gávdnu oppalaš geahčastat sku-vlenprográmmain maid dál fállet miehtá Sámi ámmátskvullain ja alit oahpuin. Dát geahčastat lea juhkojuvvon temáide mat leat min analysa váibmosis bihtás 3 – nappo gielat, oahpaheaddjt, dearvvasvuđafuolahus, boazodoallu, turisma, sámeduodji, kultuvra ja kreatiivvalaš suorggit (omd. journalisma, musihkka).

Dávval 1: Geahčastat skuvlenprográmmaide ámmátskuvla- ja alit oahpahusa dásiin.

	Gielat	Oahpaheaddji	Dearvvavsuodafuolahus		Boazodoallu	Turisma	Sámeduodji	Kultuvra ja kreatiivvalaš suorggit
Ámmátskuvla	Anárašgiella ja kultuvra (1 jahki) Sámi oahpahusguovddážis (FI) Davvisámegiella ja kultuvra (1 jahki) Sámi oahpahusguovddážis (FI) Nuortalašgiella ja kultuvra (1 jahki) Sámi oahpahusguovddážis (FI) Sámegiela prográmma (2 jagi) ja giellakursat Sámiid oahpahusguovddážis (SE)		Lagašdivšároahppu (3 jagi) Sámi oahpahusguovddážis (FI)		Boazodoalu ámmát-dutkkus (sierranas bajit dássi) Sámi oahpahusguovddážis (FI) Boazodoalu fitnoda-toahppu (3 jagi) Sámi oahpahusguovddážis (FI) Boazodiehtu (2 jagi) Sámiid oahpahusguovddážis (SE)	Meahcce- ja luonduofelaš (3 jagi) Sámi oahpahusguovddážis (FI) Turismabálvalusaid bu-vttadeaddji (3 jagi) Sámi oahpahusguovddážis (FI) Vuostáiváldin-bargi (3 jagi) Sámi oahpahusguovddážis (FI) Turismaášedovdi (3 jagi) Sámi oahpahusguovddážis (FI)	Sámeduoji artesána (3 jagi) vuodđodutkkus) Sámi oahpahusguovddážis (FI) Sámeduojár (bajit dássi) Sámi oahpahusguovddážis (FI) Sámeduoji meaštir Sámi oahpahusguovddážis (FI) Sámeduodji (2 jagi) Sámi-id oahpahusguovddážis (SE)	Media (2 jagi) Sámi oahpahusguovddážis (FI) Sámekultuvra (2 jagi) Sámiid oahpahusguovddážis (SE)
Alit oahppu	Kandidáhta/magistara dutkkus anáraš- dahje davvisámegielas (čavčča 2020 rájes maiddái nuortalašgielas) ávnna-so-ahpaheddiin Oulu universitehtas (FI) Kandidáhta/magistara/ doavttirgráda dutkkus davvisámegielas Helssega universitehtas (FI) Kandidáhta/magistara/ doavttirgráda dutkkus davvisámegielas ja girjjálašvuodas Sámi allaskuvllas (NO) Kandidáhta/magistara/ doavttirgráda dutkosat, ovta jagi ja ovttaskas kursat davvisámegielas Roma universitehtas, Norgga árktalaš universitehtas (NO) Julevsámegiela kandidáhta dutkkus, ovttaskas kursat ja lullisámegiella Nord Universitehtas (NO) Ovttaskas kursat lullisámegielas, davvisámegielas ja julevsámegielas Ubmi Universitehtas (SE) Ovttaskas kursat davvisámegielas ja lullisámegielas Uppsala Universitehtas (SE)	Oahpaheaddjiskuvlen, válđoávnas Sámegiella Oulu Universitehtas (FI) Eamiálbmotpedagogihka oahpaheaddjiskuvlemis Lappi universitehtas (FI) Mánáidgárdeoahpa- headdji, almmolaš oahpaheaddjiskuvlen dásíide 1-7 ja 5-10, ja ovta jagi prográmma oahpahustorijas ja praktikas davvisámegillii Sámi allaskuvllas (NO) Oahpaheaddjiskuvlen dásíide 8-13 davvisámegillii ja kursat davvisámegielas oahpaheaddjiskuvlejumi oas-sin eará dásin Roma universitehtas, Norgga árktalaš universitehtas (NO) Almmolaš oahpahead- djioahppu dásíide 1-7 lullisámegillii ja julevsámegillii Nord universitehtas (NO)	Divšároahppu sámespesialitehtain, Romsa universitehtas, Norgga árktalaš universitehtas ovttasbargus Sámi allaskuvllain (NO) (hábmen-muttus, álgá 2021)		Kandidáhta/magistara dutkkus boazodoalus Sámi allaskuvllas (NO)	Kandidáhta/magistara dutkkus turismmas ja mátkkošteamis (ii namalassii sápmelaš, muhto davvi- ja árktalaš fokusiin) Roma universitehtas, Norgga árktalaš universitehtas (NO)	Kandidáhta/ magistara dutkkus sámeduojis Sámi allaskuvllas (NO)	Kandidáhta/ magistara dutkkus sápmelaš kultuvras Oulu universitehtas (FI) Kandidáhta/magistara dutkkus journalismmas Sámi allaskuvllas (NO) Ovttaskas kursat juoigamis/árbevirolaš sáme-musihkas Nord universitehtas (NO) Oktasaš magistardutkkus hálldašandiehtagis ja fitnodatdoalus davvi- ja eamiálbmotguovlluin Roma universitehtas, Norgga árktalaš universitehtas (NO) ja Saskatchewan universitehtas (CA) Magistara dutkkus eamiálbmotdieus Roma universitehtas, Norgga árktalaš universitehtas (NO) Ovttaskas kursat sámi kultuvras ja oskkoldagas Ubmi universitehtas ja Gaska-Ruota universitehtas (SE)

2.3.1 Bajit nuppi dási oahpahus

Sámelogahat, Ohcejohka, Suopma

Ohcejoga sámelogahat (Utsjoen saamelaislukio) vuodđuduvvui lagi 1977. Oahppiid mearri molsašuddá 10 ja 30 gaskkas. Logahatoahpu mas buot kursat leat suomagillii sáhtta čađahit, muhto oahppit sáhttet maiddái váldit ovttaskassámegiela kurssaid. Oahppi iežas eatnigela mielde lea vejolaš čállit studeantaiskosa sámeigelas dahje oanehis olgoriikka giela oahppomearis. Sáme- ja davviriikkalaš temáin leat lasihan ođđa kurssaid sámeigela kurssaidlassin. Sii fállets sámekultuvraja sámi historjjá kursa ovttasbarggus Oulu universitehta Giellagas-instituhtain. Mángga kursa maiddái vuodđuduvvet sámi árbevirrui, omd. musihka kursat fállojuvvorit ovttas Sámi musikhkaakademii-jain Ohcejogas. Skuvla fállá maiddái kurssaid sámi borramušárbevieruin ja sámeduojis, maid oahpahit ovttasbarggus Sámi oahpahusguovddájiin (SOG) Anáris. Dubbal- dahje trippelgielladutkostat fállojuvvorit maiddái ovttasbarggus SOG:iin. Skuvla bargá maiddái ovttas Turku universitehta Geavu subárktalaš dutkanstašuvnnain ja luondduriggodatguovddájiin Ohcejogas. Skuvla gávdnu seammá čujuhusas go Sámi musikhkaakademija.

Sámi joatkkaskuvllat, Norga

Sámi joatkkaskuvla ja boazodoalloksuvla (SVRS) Guovdageainnus ja Kárájoga joatkkaskuvla leat almmolaš sektora sámi oahppolágádusat Davvi-Norggas. SVRS:s leat sullii 130 oahppi, main gánddaid oasus lea stuorrumin, vaikko stuorámus oassi leat nieiddat. Skuvlla oahppoplána lea vuodđuduvvon báikkalaš dárbbuide ja sámeigela ja kultuvrra árvvuide. Buot oahppit ohpet sámeigela sierra dásii. Skuvla lea rábas olles riikkas sihke eará guovluin Sámis boahtti oahppiide. Dego Ohcejoga sámelogahat, SVRS fállá sihke ámmátlaš - ja universitehtaválbmenprogrammaid. Ođđa kurssaid plánejít sámi etihka ja kultuvrra nannema várás olles oahppoplánas, ja daidda gullet ee. sámeigella, duodji, boazodoallu, restoránja/borramušgálvoahppu, matematiikka ja huksen. Eará bajit nuppi dási molssaeavttuin skuvla fállá viiddit sámespesialitehtaid válju, ee. ámmátlaš programmaid dego huksendiehtaga ja bargomášenmekanika. Dat fállá maiddái sámeigela gáidduskurssaid eará joatkkaskuvlla oahppiide.

Laplands gymnasium, Ruotta

Ruotas Laplands gymnasium, mii gávdno seammá sajis Bokenskolaniin, lea áidna dákkár institušvdna mii fállá oahpahusa sámegillii. Skuvla lea Johkamohkis Davvi-Ruotas, ja doppe leat sullii 175 oahppi ja okta sámeoprográmma, mas buot 15 oahppi lea dán áigge nieiddat. Programmas lea erenoamáš fokus sámeservvodagas, sámeigielain (davvi-, julev- dahje lulli-) sihke sámi historjjás ja gielain. Daid lassin oahppit oassálastet maiddái sámekultuvra gieđahalli kurssaide, ofelašohppui, boazodihtui ja sierra fitnodatdoalloádnasii sihke duodjái. Duodjekursat leat oaivvilduvvon namalassii sámi prográmmaide, ja daidda gullet ee. muorra-, čoarve- dahje náhke- ja tekstiladuojit. Oassi dán oahpahusprográmmas ollašuhtto Sámiid oahpahusguovddážis, mii maid lea Johkamohkis.

2.3.2 Ámmátlaš skuvlen

Sámi oahpahusguovddáš, Suopma

Sámi oahpahusguovddáš (SOG) lea ámmátlaš bajit nuppi dási oahppolágádus mii vuodđuduvvui lagi 1993. Das leat doaibmabáikkit mängga sajis Anára gielddas, Davvi-Suomas. SOGis leat sullii 750 oahppi golmma sierra doaibmabáikkis, ja dat ordne mänggasuorggat ámmátskuvlema sihke suomagillii ja sámeigelaide, ja ovddida sámekultuvra. Institušvdna ordne fysalaš ja gáiddusoahpahusa, bargobájiid ja dutkkusprogrammaid nuorra rávesolbmuide ja ráves oahppiide. Oahppoplána váibmosis lea lundai vuodđuduvvi ealáhusaid ja barggolašvuða doarjun doarjumiin sápmelačaid ealáhusaid ja deattuhemiin sámeigelaide ja sámi kultuvrra ovddideami. Institušvdna ovttasbargá eará oahppolágádusaigun riikka siste ja riikkaidgaskasačat, vai eamiálbmogiid kultuvrrat sihke daidda laktáseaddji ealáhusat seilot ja ovdánit. SOG fállá čuovvovaš programmaid:

- Fitnodatdoallu ja hálldahus
- Dáhtaprosseren
- Anáraš-, davvisáme- dahje nuortalašgiella
- Media
- Luonduofelaš, turismabálvalusaid buvttadeaddji, vuostáváldinbargi, turismaášsedovdi
- Lagašdivšár
- Boazodoalu fitnodatdoallu
- Duojár- ja artesánaoahput
- Goahkka
- Dárjodeaddji

Lágádusa fitnodatdoalloovddideami oassin oktan boazodoalloprográmma válđoulbmilin lea ovdánahttit fitnodatdoalloádduid. Dainna lágiin válbmet oahppiid eará olgoáibmoámmáhiidda ja ovddidit sin iežaset fitnodatplánaid vai sii sáhttet ealihit iežaset bearrašiid iehčanas ámmátbargin dahje fitnodeateaiggádin.

Sámiid oahpahusguovddáš, Ruotta

Samernas Utbildningscentrum, dahje Sámiid oahpahusguovddáš (Sámi Education Centre, SEC) lea bajit nuppi dási oahpu ja ámmátoahpu fállá skuvla Johkamohkis Davvi-Ruotas. Guovddáš vuodđuduvvui lagi 1943 Sámiid álbmotallaskuvlan, muhto dan stáhtus nuppástuvai lagi 1999 go dat šattai dálá hápmásis. Guovddážis leat sullii 150 oahppi ja dat fállá lassin oanehis kurssaid. Dat fállá mängga kursa iešguđet boazodoalu beliin, bargobájiid ja eahketkurssaid, mat ordnejuvvotit bovdemiin mielde sierra fitnodagaid, sihke guhkit, guovttejahkášaš kursa sámeduojis. Fállojuvvon kursat leat goittotge eanáš oaneheappot:

- Guovtte lagi duodjeoahppu
- Rájáid rasttildeaddji skuvlen boazodoliide, maiddái Suomas ja Norggas boahtti oahppiide
- Davvisámeigella, julevsámeigella, ubmisámeigella ja lullisámeigella oahput
- Sámi historjjá, kultuvra ja boazodiehtu

Johkamohki Sámiid oahpahusguovddáš lea beaggán iežas duodjeprogramma dihte, masa bohtet oahppit birra Sámi.

2.3.3 Alit oahpahus

Giellagas-instituhtta, Oulu universitehta

Giellagas-instituhtta vuodđuduvvui lagi 2001 ja das lea álbmotlaš ovddasvástádus ordnet, álgagahit ja fállat sámeigela ja kultuvrra oahpuid ja dutkamuša Suomas. Humanistalaš dieđagotti oassin instituhtta fállá guovtte válđoávnasprogramma, sámeigela ja sámi kultuvra. Oahpahusa váldogiella sámeigielain (davvisámeigella, anárašgiella ja nuortalašgiella) lea sámeigella, ja sámi kultuvrra oahput fas gáibidit suomagielä dáiđdu sámeigela ja engelasgiela lassin. Sámeigela programmain válmmaštvvan oahppit barget ee. oahpaheaddjin. Dan várás válđojuvvorit sámi kultuvrra ja girjjálašvuða sihke pedagogi-

hka kursat. Giellagas-instituhtta fállá maiddái vejolašvuða lohkat davvisámeigela olgeávnna-sin vieris giellan. Instituhtta ulbmil lea fállat dutkide, oahpaheaddjide ja eará ámmáhiidda čiekñalis dieđu sámi kultuvrrain ja gielain.

Lappi universitehta, Suopma

Lappi universitehta lea alit oahppolágádus Roavvenjárgga gávpogis, davimus Suomas. Dan fokus leat árktačaš guovlluid olbmot, servošat ja biras, riikkaidgaskasaš turismadutkamuš ja suvdilis ovdáneapmi ja dat fállá davvisámeigela kurssaid eatnigielagiidda. Dan sáhttá vel dievasmahttit sierrana oahpaheaddjiskuvlema kurssain eamiálbmotpedagogihkas (Indigenous Pedagogy, IPED). Vierisgielat oahppit sáhttet váldit giellakurssaid universitehta iežas giellaguovddážis.

Helssega universitehta, Suopma

Helssega universitehta fállá sámeoahpu sierranas oahppoávnas. Das fállojuvvon sihke dutkan- ja dutkkusprogrammat. Sámeoahpu fokus lea sámi álbmoris, sin gielain, kultuvrras ja historjjás. Gielat oahpahuvvotit unnitlohkogielaid ja etnohistorjjá rámmaid siste. Sámeoahpu fokus lea maiddái árktačaš lundui, davviguovlluid ekologijai ja sámi ealáhusaid nuppástusaide laktáseaddji gažaldagain. Universitehta lingvistalaš fokus lea davvisámeigelas.

Sámi allaskuvla, Norga (Sámi University of Applied Sciences, SAS)

Sámi Allaskuvla, dahje Sámi University of Applied Sciences (SUAS) lea sámi alit oahpahus- ja dutkan-lágádus, mii vuodđuduvvui lagi 1989 Guovdageidnui, Davvi-Norgii. Allaskuvllas leat sullii 175 oahppi, geain sullii 80 % leat nissonolbmot. Eambbo go 20% oahppiin bohtet eará riikkain, ee. Ruotas, Suomas ja Ruosħas.¹⁰ Skuvla vuodđuduvvui álgus fállat sámi oahpaheaddjiskuvlema sámegillii ja sámeigielat birrasis. Jagi 2005 rájes sámi kultuvrra dutkamuša lea nannejuvvon ovttasbarggus Davviriikkalaš sámi instituhtain (Nordic Sámi Institute), man Davviriikkalaš ministarráđđi ruhtada. Buot oahpahus fállojuvvu sámi perspektiivvas.

Sámeigela ovddideapmi akademalaš giellan lea okta institušvnna prioritehtain ja ovddasvástádusain. SUAS lea áidna alit oahppolágá-

¹⁰ https://dbh.nsd.uib.no/statistikk/rapport.action?visningId=134&visKode=false&admebug=false&columns=arstall&index=1&formel=30918!3038!30618!3078!&hier=insttype9!instkode9!fakkode9!ufakkode9!progkode&sti=¶m=nivakode%3DB318!B4!HK!8!YU!8!A!8!LN!8!M2!8!ME!8!MX!8!HN!8!M5!8!PR!9!arstall%3D2020!8!2019!9!dep_id%3D

dus málmmis mas sámegielat (davvisámegiella) geavahuvvojít masa buot doaimmain (earret eam-iálbmotjournalismma magisttarprógrámmas, mii lea riikkaidgaskasaš ja oahpahuvvo engelasgillii). SUAS fállá sullii 40 kursa, main oassi leat ovttas-kas kursat, omd. gielain. Magisttar- ja kandidáhtadási prógrámmat fálloujuvvojít dáiid ávdnasiin:

- Sámeoahpahus vuosttaš ja nuppi dásí skuvllain
- Sámegiella ja girjjálašvuhta (mas lea vejolaš joatkit doavttirgrádaohpuide)
- Eamiálbmotjournalisma
- Árbeviolaš sámeduodji
- Boazodoallu.

Romsa universitehta (UiT - Norgga árktaš universitehta)

Romsa universitehta (UiT - The Arctic University of Norway) lea Norgga ráđdehusa riikka davimus osiid strategija njunuš ollašuhti fápmu. Dan dihte universitehta lea čatnasán fállat davviguovlluide laktáseaddji ja árktaš oahpuid. Universitehta fállá oktan dehálamos fokusin davvisámegiela prógrámmaid kandidáhtta- ja magisttardásis eatnigeliagiidda. Dat fállá maiddái ovta lagi davvisámegiela prógrámmaid vieris giellan sihke eatnigellan. Buot prógrámmat oahpahuvvojít eanáš dárogillii, muhito iskosat leat davvisámegillii. UiT fállá oahpaheaddjioahpu luohkkádásiid 8-13 várás sámegillii, sihke davvisámegiela kurssaid eará dásiid oahpaheaddjioahpuid oassin.

Universitehta lea aiddo hábmemin ovttas SUASiin divšároahpu prógrámma mas lea sámi spesialitehta vai skuvlet lasi divšáriid geat máhttet sámegiela ja áddejít kultuvrra. Sámekultuvrii spesialiserejuvvon divšároahpu našunála oahppoplána hábmejuvvo jagiid 2020-2021.

Vaikko dain ii leatge erenoamáš sámfokus, turismma ja mákkošteami kandidáht- ja magisttarprógrámmat leat relevánttat go dain lea davvi- ja árktaš guovlluid fokus. Manimužjan Romsa universitehta fállá oktasaš magisttardut-

kosa hálldašeams ja fitnodatdoalus ovttasbargus Saskatchewana universitehtain (CA), ja dasa lassin eamiálbmotoahpu magisttarprógrámma. Guktuide bohtet olu riikkaidgaskasaš oahppit. Nord universitehta, Norga

Nord universitehtas leat móngga sierra doai-bmabáikkis miehtá gaska- ja davvi-Norgga. Das leat julevsámegiela kandidáhtaprográmma, ovttaskas kursat julevsámegielas ja lullisámegielas, ja almmolaš oahpaheaddjioahppu dásíide 1-7 lullisámegillii ja julevsámegillii. Oahppit sáhttet maiddái válljet 30 ECTS kursa ja oanehut kurssaid juoigamis, man sáhttá bargat oahpaheaddjioahppu dahje eará prógrámmaid olis.

Ubmi universitehta, Ruotča

Ubmi universitehtas lea leamaš sámedutkamuša guovddáš, Várduo, lagi 2000 rájes. Ovttadaga fokus lea ođđa sáme- ja eamiálbmotdutkamuša ovdanbuktimis, juohkimis ja álgaheamis. Ubmi universitehta fállá móngga ovttaskas kursa sámegielain (lulli-, davvi- ja julev-) vuolit dásíin gitta ovdánan dásíide, ja maiddái sámi kulturoahpuid. Uppsala universitehta, Ruotča

Uppsala universitehta fállá móngga sámegiela kursa – sihke sámekultuvrras ja gielain. Giellakursat fálloujuvvojít davvisámegielas ja lullisámegielas vuoddo- ja ovdánan dásíin. Giellaoahpahus lea ruotagillii. Universitehta fállá maiddái sáme kultuvrra ja servvodaga kursa.

3 Analysa: Nuoraid perspektiivvat, skuvlen ja bargomárkanat

3.1 Sámegielat

3.1.1 Nuoraid perspektiivvat

Dát čielggadeami várás mii jearahalaimet nuorra sápmelačaid geat bajásšadde guovlluin gos sámegiella lea eanetlogu vuosttaš giella, ja gos leat sámi skuvleninstitušuvnnat. Mii jearahalaimet maiddái nuorra sápmelačaid geat bajásšadde eará guovlluin dáiid golmma riikkas. Muhtimat geain sámegiella ii leamaš vuosttas giella mánán ledje vázzán moadde giellakursa. Oppalaččat daid kvalitehta lei goittotge ráddjejuvvon, eage sii fidnen daid bokte nana gielladáiddu. Dát gussto sihke davvisámegielas, lullisámegielas, julevsámegielas ja smávit sámi giellajoavkuin. Muhtin nuorain lea leamaš vejolašvuhta vázzit dušše gáidduskurssaid, mii lea leamaš hástaleaddji. Nuorra sápmelaččat geaid jearahalaimet dán čielggadeapmái ja geaid vuosttaš giella ii leamaš sámegiella ledje oahppan iežaset gielladáiddu bađit nuppi dásí sámeskvllain dahje universitehtadási giellaprográmmain.

"Mun geahččalin vázzit sámegiela kurssaid nuorabun, muhito eai lean oahpaheaddjít. Dat ii lean álot vejolaš, ja oahpahus ii leamaš hirbmat buorre. Go mun fárrejin Guovdageidnui, buohkat hálle sámegiela, ja mus lei buorre oahpaheaddjí skuvllas. Mun njammen alcen buot kultuvrralaš dieđu man beare sáhtten."(Nuorra nisu, NO)

Giella lea dehálaš kultuvrra caggi. Danin jearahallojuvvo olbmuid mielde giela oahppamii gullá maiddái nannosut áddejumi oažjun sámi álbmoga historjjás ja kultuvrras. lige dušše sámi oahppolágádusain, gos giellaoahpahus lea lagaš oktavuođas omd. boazodoalu, duoji já sámi musihka árbevieruid oahppamiin.

"Mii eat riektá oahppan maidige iežamet kultuvrra birra skuvllas. Mun álgen oahppat dan birra universitehtas. Dál go mus lea giella, mun sáhtán bargat hirbmat olu, ovdamearkka dihte jorgalusaid, dulkomiiid, ráhkadiit oahppamateriála. (...) Mus lea ustut gii oahpaha sámegiela gáiddusin ja ássá ieš olgoriikkas. Dát lea vejolaš ođđaigášaš teknologijia vehkiin."(Nuorra nisu, FI)

Oppalohkái dán nuorain lea čielga

diđolašvuhta das ahte sámegiela máhttua hukse nana vuodú sidjiide hábmet alceset bargoeallima mii vuodđuduvvá sámekultuvrii.

3.1.2 Hástalusat ja vejolašvuodat: skuvlen ja bargomárkanat

Sámegielaid seailluheapmi lea sámedikkiid prioritehta, ja dego ovđđit bihtás mualuvvui, sii leat huksen beaktulis ovttasbarggu dan suorggis. Norgga ja Suoma sámedikkiin, main leat muhtin ovddasvástádusat oahpahussuorggis, dát bargu laktása sihke skuvlemii ja bargomárkaniid gáibá-dusaid deavdimii. Sámedikkit leat ovdamearkka dihte fuolas garra dárbbus oažžut lasi sámegiela oahpaheaddjiiid. Okta fuolla lea dat, man galle sámegielat čoahkkebáikiid olggobealde ássi sámemáná ja -nuora ožžot maiddái giellaoahpahusa.

"Juos lea oahppan giela, lea maiddái beroštupmi bargat sámeservvodaga ja kultuvrra seailluheami ovđđi muhtin dásis. Dat lea dehálaš go smiehttá man unnán sámegielaid hállit leat, ja man garrisat sámegielat bálvalusaid dárbašit."(ovddasteaddji, sámediggi)

Sámi skuvleninstitušuvnnain jearahallojuvvo olbmot leat ovta oavilis ahte sámi gielladáiddu dárbu bargomárkanien lea stuoris. Dat oavvilda dan ahte gielladáiddu addá vuodú boahttevaš bargovejolašvuodáide beroškeahttá das man skuvlenprógrámma nuorra sápmelaš vállje.

3.1.3 Sámi oahpaheaddjiskuvlen: politikhalaš fokus

Suoma ja Norgga sámedikkiin sámi oahpaheaddjiiid dárbu lea okta dehálamos politikhalaš fokusiin. Dat laktása nannosit maiddái sámegielaid seailluheapmái. Maiddái Ruotčas lea garra dárbu rekryteret lasi sámeoahpahedjiiid. Sámedikkis ii goittotge leat mandáhta bargat oahpahuspolitikhain.

"Buot dehálamos lea sámegiella. Sámi identitehta. Nuorat galget sáhttit dovdat oadjebasvuoda ja sihkarvuoda. Sii eai galggaše dárbašit dovdat ahte sii galget čiehkadiit dan ahte leat sápmelaččat (...) Lea problemáhtalaš ahte stuorra joavku sápmelaččain eai hálá giela. "Dat lea dakkár

bahás riekkis go eai gávdno sámi oahpaheaddjit." (Skuvleninstitušuvnna ovddasteaddji)

Sámi allaskuvla (SUAS) álggahuvvui álggus addo dan dihte, ahte fálašedje sámi oahpaheaddjiskuvlema. Sámi oahpaheaddjiiid skuvlen lea ain allaskuvlla dehálaš oassi.

"Dán jagi dárbašit sulli 10 ođđa sámi oahpaheadjii vai vástidit Norgga sámi skuvllaid dárbbuide. Geavatlačat dan dárbašit vai doallat giela eallimis." (Skuvleninstitušuvnna ovddasteaddji)

SUASa oahpaheaddjioahppu ordnejuvvo Norgga lágaid miede, muhto oahpahus lea davvisámegillii ja pedagogalaš oahppu vuodđuduvvá sámi kultuvrralaš árvvuide. Dat mearkkaša ovdamearkka dihte, ahte sámi musikhkaárbevierut gullet oassin oahpahussii. SUAS maiddái ordne Ruota oahpahuseiseváldi ruhtademiin jeavddalačat gelbbolašvuoda ovddidankurssaid sámi oahpaheadjiiide Johkamohkis. Universitehtat Norggas ja Suomas ordnejit oahpaheadjiiid skuvlenprográmmaid oahpaheadjiiide iešguđetge sámegielade.

3.2 Dearvvashuođafuolahus

3.2.1 Nuoraid perspektiivvat

Dárbu sámegielä máhti bargiide dearvvashuođabálvalusain lea rájáid rastildeaddji ovttasbargofáddá, maiddái sámedikkiid nuoraidráđin. Otná beaivi gávdnu dušše okta lágádus Norggas (SÁNAG Kárášjogas) mii fállá psykiátralaš divšu sámegillii. Pasieantat sádejuvvovit dohko maiddái Suomas ja Ruotas. Nuoraidráđit leat ságastallan rájáid rastildeaddji ovttasbargovejolašvuoda birra – omd. almmolaš orgánaid potensiálas juohkit sámi dearvvashuođafuolahusa bargiid. Okta dán čielggadussii jearahallojuvvon nuorra olmmoš lea psykiátralaš divšár, gii ássá Suomas. Son deattuha vejolašvuoda rájáid rastildeaddji skuvlemii, man gáibádusat našunála giela máhtus dál rádjejit.

"Mun háliidivčen spesialiseret ja oahppat psykoterapiija suorggis. Mun dieđán ahte Roma universitehta fállá mängga spesialitehta. Muhto fertešin máhttit dárogiela. Dan ii sáhte bargat sámegillii." (Nuorra nisu, FI)

3.2.1 Hástalusat ja vejolašvuodat: skuvlen ja bargomárkanat

Fuollasámimáhtudárbbusdearvvashuođasuorggis lea stuorrut sámedikkiin. Suomas SOG fállá pro-

grámma lagašdivšároahpus. Ođđajagimánus 2020 SUASis Norgga bealde álggi sámi divšároahppu ovttasbarggus Norgga árktaš universitehtas (Romssas), mas fállat divšároahpu seammás go SUAS fállá oahpu sámegielas ja kultuvrralaš máhtus.

"Sámi pasieanttain lea iežaset jurddašanvuohki dávddaid ja bákčasa birra. Kommuniserenhástalussat leat fuobmájuvpon erenoamážit mánáid sihke vuoras pasieanttaid ja dearvvashuođafuolahusa bargiid gaskkas." (Skuvleninstitušuvnna ovddasteaddji)

Sámi divšárprogramma lea hábmejuvvon eanáš dan dihte, go Norgga sámediggi lea fuobmán dárbbu dasa. Seammá láhkái Finnmarkku fylkagieldda boles ja ja sámediggi leat ságastallamin SUASin seammasullasaš sámi spesialiserema plánemis bolesiid skuvlenprogrammii. Bolestat leat ieža fuobmán dárbbu sámegielas ja kultuvrralaš máhttui.

3.3 Boazodoallu

3.3.1 Nuoraid perspektiivvat

Dušše sámiid unnitlohu bargá dál boazodoalus iežaset válđoealáhussan. Nuoraid searvvit ja sámedikkiid nuoraidráđit leat goittotge oalle fuolas boazodoalus, ja sii vástidit dál hástalusaid mat laktásit ealáhusa gánnáhaattivuhtii Sámis.

Sámi nuorat miehtá Sámi deattuhit seamá hástalusaid boazodoalu boahttevuhtii. Eanangeavahankonflivttaat leat guovddáš váttisvuhta – namalassii dat, ahte gilvvhohalli intreassat leat ain stuorra fáktora sámiid ja davvirikkalaš našuvnnalaštáhtaid gaskasaš riidduin mat laktásit stuorra prošeavtaide dego ruovderáđide, čáhcefápmui, biegammilluide ja rukvedoaimmaide. Lassin dálkkadatnuppástusa váikkhusat dihtojit čielgasit Sámis, ovdamearkka dihte bohcuid guohktumiidda. Boraspiret (omd. gumppet) leat nubbi stuorra hástalus boazodollui. Juohke riikkas leat njuolggadusat dasa man olu bohccot iešguđetge bálgosis/čearus ožžot leat. Boahtteáiggij vejolašvuodat leat nappo gitto das, man olu bohccuid boazodoalli dahje su beará oažžu oamastit. Dáid hástalusaid dihte boahtteáigi ollesáigásaš boazodoallin ii leat álo vejolaš, dahje dat lea realisttalaš dušše áigeájnassan dahje oasseáigásaš bargun.

"Nuorat muhtin čearuin (sameby) áđdejít ahte buohkat sis eai sáhte boahtteáiggis ealihit iežaset boazodoalus. Sii galget guorahallat gii ferte luohpat

ealáhusas vai earát sáhttet joatkit. Dat lea hui váivves mearrádus dahkat go lea bajásšaddan dasa ja dat lea iežas kultuvrra ja identitehta stuorra oassi." (Nuorra nisu, SE)

Mii leat jearahallan nuorra sápmelačcaid geat leat vázzán bajit nuppi dásí dahje ámmátoahppolágádusa skuvlenprogramma. Boazodoalus stuorra oassi dehálaš dieđus ožžouvvvo bearálahtuin ja geavatlaš bargovásáhusa bokte, man dát nuorat leat ožžon go leat bajásšaddan boazodoalus. Oahppit ohpet skuvllas earret eará boazodoalu ekonomalaš beliid birra, ovdamearkka dihte mo hálldaašit vuovdimá njuovahagain ja mo doallat skohtera ja eará biergasiid anus šaddi goluid dássedeattus. Mii oahpaimet jearahallamiid bokte ahte muhtin nuorat livčé hálidán nannosut fokusa boazodoalu ráđđejeaddji njuolggadusaide ja ásahusaide, dego maid fitnodatdolla. Mängga nuorra sápmelačča šaddet gártat ovttastahtti boazodoalu nuppiin ealáhusain. Dakkár soddilvuhta gáibida gelbbolašvuoda iehčanas ealáhusdoaimmas ja fitnodatdoalus.

"Mun smiehtan galggašingo lohkat juoidá earáid, vai sáhtán maiddái bargat dihtoriiguin, muhtin IT-barggu. Boazodoallu ii leat bargu man bargá vihtta beaivi vahkus (...) Sáhttá leat váttis gávdnat barggu mas lea dakkár soddilvuhta, mas sáhttá vuolgit moadde beaivái fuolahit bohccuin." (Nuorra almmái, SE)

Muhtin nuorra sápmelaččat deattuhit borramušgálvuid prosesserema ja borramušgálvuid buvttadeami boahtteáiggij vejolašvuohan boazodoalu olis. Árbeviolačat sápmelaččat leat atnán buot bohccos osiid iešguđetlágan dárbbuide, muhto dál oassi krohpas bálkestuvvo eret njuovahagain.

3.3.2 Hástalusat ja vejolašvuodat: skuvlen ja bargomárkanat

Guovdageainnu joatkkaskuvllas lea boazodoallopogramma, masa gullá guokte jagi skuvllas ja guokte jagi fidnohárjehallanprogramma. Skuvllas lea maiddái sámi goahkka/málestanprogramma. Ruota bajit nuppi dásí skuvllas lea ovdal geahčalan álggahit boazodoallopogramma, muhto fuobmájedje ahte oahppit eai hálidán dan. Odne boazodoalooahppu lea integrerejuvvon iešguđetge bajit nuppi dásí programmaide.

"Oahppit iešalddis dihtet stuoramus oasi das maid sii dárbašit boazodoalu várás, juos sii hálidit bargat dainna. Sii dárbašit buorebutge doarju gelbbolašvuodaide dego guorbmebilavuod-

jinkoartta, áhcahanoahpu, huksenoahpu ja nu ain. Dainna lágiin sii sáhttet ovttastahtit boazodoalu ovdamearkka dihte iežas huksenfitnodaga álgghemii." (Skuvleninstitušuvnna ovddasteaddji)

Guovdageainnu joatkkaskuvla ja sámi ámmátoahppolágádusat Ruota ja Suoma bealde leat maiddái bargan ovttas oktasaš prošeavttain, mii lea oasil ruhtaduvvon Interreg Kolarcticis, mii buvtii ohppiid oktii sierra báikiin oahppat boazodoalu birra rájáid rastá.

Boazodoalu alit oahpu oažžu dál dušše SUASis Guovdageainnus. Kandidáhta- ja magisttarprogrammat álggahuvvojedje dan dihte, go suorggis ja dan hálldaašeaddji ásahusain fuomášedje dárbbu dasa. Goittotge allaskuvllas leat ain váttisvuodat gávdnat oahppiid, oasil dan dihte go programma lea oás ja dan birra ii leat olu diehtu. Okta vuohki buoridit čanastagaid bargomárkaniguiin livčii duddjot programmi sisá hárjehallanáigodagaid, nubbi livčii bajidit allaskuvlla fitnodatdoaloprofiilla

3.4 Turisma

3.4.1 Nuoraid perspektiivvat

Mänggat Sámi galledeaddji turisttat leat beroštuven eamiálbmotkultuvrain. Das leat sápmelaččaide, erenoamážit badjeolbmuid, sihke hástalusat ja vejolašvuodat. Sápmelaččain aldiset lea potensiála ovddidit eakti turismavásáhusaid, omd. boazodoalu olis. Hástalusat šaddet dalle, go earát huksejt aktivitehtaid turisttaide main sii ožžot boasttu gova ja representašvnna sámekultuvras. Suomas leat leamaš mängga ovdamearkka das, gos riikkaidgaskasaš turisma lassáni vuosttamuzan – erenoamážit Roavenjárggas Santa Claus Villages, ja bivnnuhis čuoiganguovddážiin. Eará hástalusat šaddet lundui vuodđuduvvi turismmas, omd. skohtervuodjimis ja beanavuodjimis, mat sáhttet šaddat vuostálagaid boazodoalu dárbbuigun. Suomas dát čuoibma orru buot váddásamosin. Turistaguovddážiid ovddideapmi sáhttá maiddái šaddat konfliktii boazodoalu jahkodatjoruin, go turisttat bohtet dakkar jagiáiggiiid goas boazodoalus dárbašit eanemus barggu ja áiggi.

Oktage dan čielggadusa várás jearahallojuvvon nuorra sápmelaččain ii oaidnán turismma dehálaš vejolašvuohan iežaset boahtteáiggij bargellimis. Sii deattuhit fuola hivvodatturismma ovddideamis, man sii eai hálit iežaset guovlluide. Sii goittotge oidnet maiddái ovddasvástideaddji/

ehtalaš sámi turismma potensiála. Dasa lassin sii dovdájít bohccuid ja borramušgálvvuid buvttadeami vejolašvuodžaid čanastagaid.

"Mii dárbašit buoret beaggima sámi borramušgálvvuid buvttadeapmái ja bohccui ehtalaš biergun. Mii sáhttit mualit biergu olles mátkki bírra luonddus gitta golaheaddji tallerkii. Boazu lea dehálaš maiddái sámeduođjái. Olles boazu adno." (Nuorra nisu, FI)

Muhtin nuorat deattuhit skuvlema ja dárbašlaš gelbbolašvuodžaid dárbbu suvdilis turismafitnodagaid huksema várás.

"Livčii hui coola hukset juoidá dáppe ja addit ruovttoluotta báikkalaš servošii. Dasa dárbaša rivttes gelbbolašvuodžaid, ovdamearkka dihte márkanastimis." (Nuorra almmái, SE)

Oppalohkái jearahallojuvvon nuorra sápmelaččat deattuhedje kultuvrralaš suvdilvuodžaid dehálažan sámi turismma ovddideamis.

3.4.2 Hástalusat ja vejolašvuodžat: skuvlen ja bargomárkanat

Otná beavve sámi turismma skuvlenprográmmat Suomas gávdnojít dušše Sámi oahpahusguovddážis (SOG). Skuvllas leat njeallje sierra turismii laktáseaddji prográmma: luondduofelaččaide, turismabálvalusaide, mátkkoštanášsedovdiide ja vuostáváldinbargiide. Ehtalaš ja kultuvrralaččat suvdilis turismma ovdideapmi lea dáid prográmmaid váibmosis. Oahppit geat vázzet SOGa boazodoaloprográmma ohpet maiddái turismma birra.

Johkamohki bajit nuppi dási skuvllas oahppiide fáollojuvvo luonduofelaškurssa. Dan ánssus dat geat beroštuvvet das sáhttet manjel ohcat eará skuvlenvejolašvuodžaid turismasuorggis. Norgga bealde sámi oahppolágádusat eai fála sámeturismma prográmmaid. Sii goittotge mualit boahtteáiggi plánaid birra main bidjat eambbo fokusa fitnodatdollui ja iešguđetlágan fitnodaga álgahanvejolašvuodžain, maidda sáhttet gullat vejolašvuodžat turismasuorggis.

Guovdageainnu joatkkaskuvla ja SOG fálllet maiddái restoráŋna/borramušgálvvuid prosesserema sihke goahkka/dárijjodeaddji prográmmaid, mat sáhttet buktit bárggu sámi turismma olis.

3.5 Sámi duodji

3.5.1 Nuoraid perspektiivvat

Sámi duodji, masa gullet ee. sámeniibbiid ja sámi činajid duddjon, vuodđuduvvá lundui ja boazodol-

lui. Sámeduođit leat iešguđetláganat iešguđet guovlluin. Ovdamearkka dihte sámegávtit leat mánngaláganat. Sámi duodji duddjojuvvo árbevirolaččat ruovttus ja dáidduid oahppat bearraša siste. Árbevirolaš diehtu ja geavatlaš dáiddut sámeduođis eai leat goittotge seilon juohke dálus. Dat dahká institušvnnaš skuvlenvejolašvuodžaid dehálažan. Mii leat jearahallan nuorra sápmelaččaid geat leat oahppan muhtin duodjedádduid vánhemii dahje áhkuin/ádjain, ja muhtimiid fas kurssain bajit nuppi dási skuvllas dahje ámmátskuvlenguođdážiin. Sámeduiid buvttadeamis leat bargovejolašvuodžat miehtá Sámi daidda geain leat dasa attádagat.

Okta jearahallojuvvon nuorra olbmuin lea aiddo bargamin guovttejahkásá fidnooahpo duođis maŋná go váccii guokte jagi Guovdageainnu joatkkaskuvllas. Son lea maiddái stivralahttu Sámiid Duodji -searvvis, mii ovddida sámeduođi rámmiad ja dili Norgga bealde.

"Eatnašat barget dujiin dušše áigeájánsan. Mii leat áidna eamiálbmot máilmis geat sáhttet oažžut dutkosa kultuvrralaš bargguin, duođis ja boazodoalus. Muhto hui unnán olbmot válljeit dan fidnooahpo. Kánske dat lea danin go bargovejolašvuodžat eai leat doarvái beaggán. Mii iskat Sámiid Duođis divvut dan." (Nuorra nisu, NO)

Searvi bargá maiddái eastadit eamiálbmogiid dujijid kopierema mássábuvttadeapmái, go daid márkanastit čájdjidahtti vugjíin ja vuvdet eakti sámi buvttan. Dan álgú lea Suoma bealde áicojuvvon ovdáneamis, go turisttat ostet kopierejuvvon buktagiid eakti sápmelaččaid iežaset duddjon dinggaid sajis. Eakti sámi dujijid hattit leat viehka olu alibut, go juohke dingga duddjomii geavahit eanet áiggi. Váldoulbmil lea goittotge ain vuovdit dujijid sámi servvodaga siste. Dehálamos sámi dujijin bargi oahppolágádusaid, ortniiduvvamiid ja servviid gaskkas lea nana searvevuoda dovdu. Deaivvadansajit leat ee. Johkamohki márkanat, Arctic Skills, ja Riddu Riđđu -festivála.

3.5.2 Hástalusat ja vejolašvuodžat: skuvlen ja bargomárkanat

Sámi duodjeahpahusa oažžu bajit nuppi dási sámeskuvllain. Guovdageainnus dan sáhttá válljet spesialitehtan, ja joatkit dasto fidnoohppui. Johkamohkis ja Anáris duodjeahppu gullá oahpoplánii. Dat geat beroštuvvagohtet duddjomis eambbo sáhttet joatkit dan sámi ámmátoahppo-lágádusain. SUASis sáhttá maiddái gazzat allaoahpu duođis.

Dego boazodoallu, duodji lea ođđa alit oahpu suorgi SUASis. Dan dássái lea ain váttis rekryteret oahppiid. Kandidáhta- ja magisttarprográmmaid álgaheami duohken lea dárbu oahpaheaddjide geain lea akademalaš duodjedutkkus, hábmejed-djiide teáhteríidda, ja lassedutkamuššii suorgis oppalaččat. Oahppit sáhttet maiddái vázzit doavttirgráda duodjesuorggis.

3.6 Kultuvrralaš/kreatiivvalaš suorggit

3.6.1 Nuoraid perspektiivvat

Nuorra sápmelaččat hállet kultuvrralaš suorggi birra boahtteáiggi ovdánanvejolašvuhta, muhto maiddái iešalldis dehálažan sin identitehta gáhttema ektui. Dáidda, erenoamážit musihkka festiválaid, media ja filmbabuvttadeami lassin leat suorggit maid nuorra sápmelaččat deattuhit dehálažan.

Maŋimuš jagiid nuorra sámi musihkkarat leat beaggán sihke Suomas, Norggas ja Ruotás. Sis leat šaddan idolat maiddái ii-sápmelaččaide nuorra sápmelaččaid lassin. Sii lávlot sámegillii ja veahkehit kommuniseret sámi kultuvrras válđoál-bmogii. Dát ábuha geahpidit ovdagáttuid mat ain gávdnojít. Dát ovdáneapmi ovddida maiddái sámegeielä geavaheami nuorra sápmelaččaid gaskkas.

"Amoc lea rapartista giibargá anárašgillii. Son lea ovdagovvan mánáide ja nuoraide, ja son veahkeha doallat anárašgila eallimin." (Nuorra nisu, FI)

Okta dán čielggadussi jearahallojuvvon badjenuorra maiddái juoigá. Son gullá musihkkajovkui iežas guovllus, ja guoimmuha sihke priváhtta ja almmolaš dáhpáhusain. Luhti lea lagaš oktavuođas boazodoalloárbevieruiguin, ja nuorra badjeolmoš geainna mii hálaimet oaidná potensiála das, ahte očošii oasi iežas ealáhusas turistaide juoigamis.

"Luhti lea áigeájáns, muhto maiddái stuorra oassi mus. Mun bajásšadden dainna." (Nuorra almmái, NO)

Sámi festiválaid buktet maiddái ovdan jearahallamiin dehálaš deaivvadansadjin ja vejolašvuohan návddašit sámekultuvrras. Dego ovdal lea mualituvvón, dat leat maiddái dehálaš sámeduiid vuovdinsajit.

"Gomunsmiehtandanmonissonaterenoamážit vulget eret sámeguovllus – dat lea maiddái dan dihte go doppe lea unnán dáidda- ja kulturfálaldat. (...) Danin sámi festiválat leat nu dehálaččat. Daid dollet unna gilážiin, dain fokuserejít sámekultuvrii ja dain šaddet deaivvadansajit gos beassá sámástít." (Nuorra nisu, NO)

Erenoamážit Norggabale nuorat fuobmájedje sámi filmbabuvttadeami ovdáneami dehálažan. Dát boahdá eanáš Guovdageainnu guovllus, gos lea Internašunála Sámi Filbmainstituhtta. Dat lea maiddái SUASa journalismaprográmmaid ánsu, go dat leat vudjon eambbo filmbabuvttadeapmái.

3.6.2 Hástalusat ja vejolašvuodžat: skuvlen ja bargomárkanat

Sámi musihkka gullá bajit nuppi dási skuvllaaid prográmmaide. Norggas Nord universitehtas sáhttá maiddái lohkat 30 ECTS kursa sihke oanehut kursaid juoigamis, ja daid sáhttá dahkat oahpahead-djioahpu dahje eará prográmmaid oassin. Suomas SOG fállá media ámmátoahpu. Norgga bealde SUASis sáhttá lohkat journalismma sihke kandidáhta- ja magistardášiin. Kandidáhtaprográmma lea davvisámegillii ja magisttarprográmma lea engelasgillii. Dutkosat čuvvot našunála journalismma oahppoplánaid, muhto sámefokusiin. Magisttarprográmmas lea eamiálbmot- ja árkatalaš fokus. Allaskuvla fállá maiddái ovttaskas dáid-duid čiekjnudeaddji kurssaid, maid journalisttat vázzet (dahje olbmot geat barget journalismmain muhto geain ii leat journalismadutkkus). Sámegeielat journalisttaid váni dihte mángasis geat barget dán suorggis ii leat journalismadutkkus. Dat mearkkaša maiddái dan ahte olbmuide geat válmmaštvvet dán journalismaprográmmain leat garra dárbu.

Oppalaš treanda ja gáibádus mediasuorgis lea eambbo olbmuide geat máhttet bargat mánggain mediain, nu ahte kandidáhtaprográmmi leat váldán mielde filmbabuvttadeami spesiälitehtan. Dan várás allaskuvla ja Internašunála Sámi Filbmainstituhtta leat bargagoahtán ovttas. Oahpu oassin oahppit ožzot dokumentáraid ja eará filbmašlajaid buvttadandáiddud.

"Mii leat bargin hukset nana profiilla filmbabuvttadeamis. Perspektiivvat galget nuppástuvaat. Máŋgas leat boahdá deike dahkat filmmaid min birra. Dál mii galget mualit iežamet mualuaid. (...) Vihtta min oahppi čájehit iežaset filmmaid boahttevaš eamiálbmot filbmafestiválas Anáris [skábmagovat]. Mun lean hui čeavlá ahte sii besse mielde festiválii masa bohtet badjel 1000 guossi." (Skuvleninstitušvnna ovddasteaddji)

Internašunála Sámi Filbmainstituhtta lea huksen riikkaidgaskasaš beaggima. Dat lea mielde riikkaidgaskasaš eamiálbmogiid gullá filmbabuvttadaddjiid fierpmádagas. Instituhtta lea maiddái álgahan ovttasbarggu našunála

almmolaš bálvalusfitnodagain, NRK:in, buvttadit drámáráiddu sápmelačaiguin ja sápmelačaid birra. Sámi rádiostašuvnнат mat gullet našunala mediaorganisašvnnaide, NRKii, SVTii ja YLEi, leat maiddái álgahan ovttasbarggu. Dan dihte Sámis oažu bures oððasiid sápmelačaid birra. EU Interreg -prošeakta vel nannii dan dud-djomiin oktavuoðaid sámi čanusjoavkuiguin Ruošša bealde, ja veahkehii sin ásahit iežaset sámi rádiostašuvnna. Prošeavtta oassin SUAS lei mielde fállamin gealbovuðot ovdánahttima boah-teáiggi sámi rádiostašuvnna bargiide, man fokusis ledje etihkka ja oððasiid buvttadeapmi smávva servošiidda.

"Mun sávan ahte boahtteáiggis sámi media oassálastá eambbo journalismaprográmmaid ovd-dideapmái sámi oahppiide geat leat beroštuvvan oahppat mo kommuniseret midjiide ja earáide dehálaš oððasiid nana ehtalaš vuolggasajis." (Skuv leninstitušvnna ovddasteaddji)

Disney lea aiddo leamaš ságastallamin sámedikkiiguin Frozen 2 válmmaštallamis, mas leat ávkkástallan sámi kultuvrralaš elemeanttaid. Díalogia manai buohkaid bealde bures, ja dalle merriidedje maiddái ahte filmmas dahkojuvvošii sámegillii jorgaluvvon veršuvdna. Muhtin sámi čanusjoavkkut leat goittotge leamaš vehá geald-agasain dán ovdáneami dihte. Sii leat fuolas das mo filbma sáhttá váikkuhit riikkaidgaskasaš turismii ja filmmas čájehuvvon eatnamiid ja kultuvrra vásáhusa dihte mátkkošteapmái.

4. Jurddabohotosat

Dán čielggadusa ulbmil lea leamaš duddjottoppalaš geahčastaga ja lasihit dieđu dálá oktavuoðain sámi nuoraid perspektiivvaid guvllolaš ovddideami ektui ja oahppolágádusaid gaskkas – ja maiddái identifiseret hástalusaid ja vejolašvuodaid daid oktavuoðaid nannema várás. Čuovvovačat mii ovttastahttit čielggadusa gávdnoisiid, buktit ovdan dan váldobohtosiid ja identifiseret viidát čuovvumušaid mat čuhcet guvllolaš ovddideapmái.

4.1 Sámegiela dáidu addá nana vuodu iešluohttámuššii, kultuvrralaš identitehtii ja bargovejolašvuodaide

Suomas, Norggas ja Ruotás barget dáid riikkaid sámegielat čoahkkebáikkiid olggobealde ássi mánáid ja nuoraid sámegiela oahpahusa ovdii. Dáid riikkain lea válđoálbmoga sámiide čuozihan vealaheami historjá, mii lea oasil sivva sámegielat čoahkkebáikkiid olggobealde ássi sápmelačaid giela massimii. Otná beaivve stuorra hástalus lea sámegiela oahpaheaddjivátini, mii váikkuha negatiivvalačat sámegielaid seailluheapmái. Mángga oahppolágádusas Sámis sáhttá lohkat iešguđetge sámegielaid ja vázzit oahpaheaddjioahpu. Sámegielaid seailluheapmi lea goittotge fuollan sihke sámedikkiin ja sámi oahppolágádusain. Okta vuohki dán čoavdimii gávdnu Norggas, gos sámediggi fállá stipeanddaid oahppiide geat merridit lohkat sámi oahpaheaddjin ja lohkat sámegielaid.

Giella lea kultuvrra nana caggi, ja dan leat deattuhan maiddái dán čielggadusas – erenoamážit nuorat geat eai leat ožon sámegiela vuosttaš giellan jo mánnavuoðas. Sámi oahppolágádusain lea dehálaš rolla oahpahusa fállamis, muho maiddái fállat sámi nuoraide nannosut dieđu iežaset kulturábbi birra. Jearahallojuvvon olbmot leat deattuhan ahte oahpahusas, mas sámegiella lea vuodđun, lea erenoamáš dehálaš rolla hukset nuorra olbmuide čeavláivuođa ja addit sidjiide buoret iešluohttámuša dovdu. Dat fas addá sámi nuoraide vuodu man ala hukset positiivvalaš bargoeallima, mii sáhttá laktásit njuolga árbevirolaš sámi ealáhusaide dahje dalle ii. Dego leat identifiseren, okta sámi nuoraid organisašvnnaide prioritehtain lea nannet sámenuoraid iešluohttámuša ja čeavláivuođa – ovdamearkka dihte válđoálbmogii

čujuhuvvon vealaheami vuostásaš doaimmaid bokte.

Dehálačcat, árbevirolaš ealáhusaid dego boazodoalu ja sámeduoji lassin bargomárka-niin lea garra dárbu olbmuide geain lea nana sámi gielladáidu ja kultuvrralaš dáiddut – omd. oahpahusas, almmolaš sektora hálldašeamis, dearvvasvuoðafuolahusas, bolesbálvalusas, medi-suorggis ja eará kreatiivvalaš surrgiin.

4.2 Sámiide laktáseaddji bargosa-jit ja oðða guvllolaš ovddideami vejolašvuodat

Nuorra sápmelačaid jearahallamiin muhtimat geat sávvet alceset boahtteáiggis boazodoalus leat maiddái fuobmán, ahte sii galget ovttastahttit árbevirolaš ealáhusa eará bargguin. 'Eará barggu' dehálaš aspeakta lea ahte dat galgá leat sodjil, vai dainna lea áigi bargat maiddái bohc-cuiguin, man ii sáhte álo plánet dárkilit ovddal gihtii. Sámi oahppolágádusat västidit ealáhusaid ovttastahttima dárbi muhtin muddui, ja dihtet ahte maiddái dujiin bargi olbmot dárbašit dan dávjá. Oahppolágádusat sáhtáshedje fállat nuoraide dáidduid maid dárbašit iežaset fitnodaga jođiheapmái fitnodatoahpu lassin, vai sii nákcejít boahtteáiggis bargoeallimis bargat eambbo go ovta ealáhusain. Muhtin sámenuorat geaid jearahalaimet dán raportii leat lohkan ahte lasseoahpu fitnodatdoalus livčii leamaš ávkkálaš oassi sin oahpus.

Turisma lea okta suorgi – man maiddái OECD (2019) deattuha – mas sámi fitnodatdollui lea potensiála. Oppalohkái nuorra sámit geat válde oasi dán raportii oidnet ehtalaš ja sosiálalačat ja ekologalačat suvdilis turismma addin potensiála. Sii goittotge áicet maiddái ovdánemiid mat fuolastuhttet sin, dego sámedujiid kopijjaid mássábu-vttadeami ja mássáturismma, eanáš Suomabeale guovlluin. Suomas ámmátskvla SOGis leat oahpoprográmmat mat fokuserejít sámi turismii, ja lea maiddái vejolaš vázzit turismma ja mátkkošteami prográmmaid UiTis (Norgga árktaš universitehtas), main fokuserejít davvi- ja árktaš guovluide. Sámi musihkka ja borramušgálvuid buvtadeami/goahka oahput maid deattuhedje vejolaš oasse- dahje ollesáigášaš bargun mat laktásit sámeservvodahkii, muho main leat maiddái

čanastagat turismii.

Mediasuoggis lea čielga dárbu sámegiela dáidui ja kultuvrralaš kompetánsii. Allaoahppolágádusain SUAS fállá journalismaprográmmaid vástidit dan dárbi. Dán prográmmain lea nana fokus gaskkustit oahppiide ehtalaš lahkonusvuogi eamiálbotjournalismii. SUAS fokusere maiddái dokumentárafilmmaid buvttadanoahpu fállamii oahppiide, ja dasa gullá lagaš ovttasbargu Internašunála Sámi Filbmainstituhtain ja našunála almmolaš bálvalusorganisašvnnaid (NRK, SVT, Yle) sámeossodagaiguin. Sámi nuorat dovdájít maiddái potensiála dáiddasuoggis (omd. musihkka, teáhter, girjjálašvuota ja teavsttaid buvttadeapmi, ja duodji). Sámi kultuvra ja giella sahttet hábmet nuorra sápmelačaid boahttevaš bargoeallima mángga láhkái, eage dat gábit ovttaskasolbmos njuolggá oktavuoða gáhttema árbevirolaš sámi ealáhusaide, omd. gullat badjebearrašii.

4.3 Rájáid rasttildeaddji ovttasbarggu hástalusat ja vejolašvuodat

Sámi álbmot ja sámedielat leat historjálačcat eallán ja ellet ain guktuid bealde Suoma, Norgga, Ruota ja Ruošša našunála ja hálldahuslaš rájáid. Dán perspektivvas Sámi oahppolágádusat geasuhit sámenuoraid buot njeallje riikkas. Dego dán raporta bihtás 2 mitaluvvui, sámi oahppolágádusaid fállan oahpahus gokčá mángga iešguđetlágan sámi spesialitehta, ja lea čatnosiš bargovejolašvuodaide mángga suoggis.

Ámmátoahppu fálli prográmmaid, dego oahpaheaddji- ja divšároahpus, skuvlemis leat goittotge rájáid rasttildeaddji eastagat. Dáid prográmmat dárbašit ainge oasil riikka iežas oahppoplána. Dasa lassin rájáid rasttildeaddji diliin oahppolágádusain adnojeaddji gielat sáhttet molsašuddat sámedielat ja našunála gielä gaskkas, mii sáhttá fas dagahit hástalusaid oahppái (vaikko dát ii leatge nu stuorra čuolbma Ruota ja Norgga gaskkas). SUASis, mii lea áidna Sámis doaibmi allaoahppolágádus, leat sámi oahppit ja dat viggá geasuhit eambbo sámi oahppiide ránnjárikkain. SUAS bargá ovttas sámedikiigui ja eará Sámi oahppolágádusaiguin – aiddo dál ovdamarkka dihte Suoma sámedikkiin, vai sihkarastit ahte SUASA oahpaheaddjiskuvlenprográmma sáhttá fállat válmmaštvvan oahppiide gelbbolašvuota bargat Suoma bealde lasseskuvlema haga.

EU Interreg -prográmmain lea leamaš rolla rájáid rasttildeaddji ovttasbarggu duddjomis sámi

oahppolágádusaid ja eará sámi čanusjoavkkuid gaskii. Ruota sámedikkis ii leat mandáhtta oahpahussuoggis, mii mearkkaš dan ahte prinsippas sis ii leat vejolašvuota rájáid rasttildeaddji ovttasbargu dán suoggis. Sámedikkit leat goittotge álgghan oktasaš barggu gielaid standardiserema várás. Dát álggi EU Interreg -prošeavttas, mas oahppolágádusat miehtá Sámi ledje mielde ovddideamin Davviríkkalaš sámedielaid resursaguovddáža. Giellastandardiserenbargu joatkašuvvájagi 2020 Norgga sámedikkikoordinerema vuolle, ja fokus lea stuorimus giellajoavku, davvisámedielä. Nubbi EU Interreg -prošeakta lea nannen boazodoalu skuvlenprográmmaid ovttasbargu Norggas, Suomas ja Ruotas, ja buktán oahppiide oktii oahppat iešguđetge riikka iežas barganvugiid birra. Journalismasuoggis fas leat ovddidan journalisttaid gealbovuđot ovdáneami Ruoššas EU Interreg -prošeavta bokte, ja dat lea veahkehan viiddidit sámi rádiosáddema maiddái Ruoššabeallái. Dát lea huksejuvpon našunála mediaorganisašvnnaid, NRK, SVT ja Yle, etablerejuvpon ovttasbargorámmaid ala. Dát prošeavttat veahkehit hukset fierpmádagaid rájáid rastá.

EU Interreg -ruhtadanvejolašvuodat sáhttet maiddái bajidit sámi nuoraide oaivvilduvvon prošeavtaid ávkkástalakeahtes potensiála, ja maiddái nuoraid iežas plánen prošeavtaid. Nuoraidservviin eai leat etablerejuvpon rájáid rasttildeaddji ovttasbarganoalit, vaikko sii oidnetge vejolašvuodaid nannet dáiid čanastagaid – maiddái Ruoššabeale sámenuoraiquin. Nuoraidservviin leat seammasullasaš doaimmat, ovdamarkka dihte oassálastit aktiivvalačcat juohkejagáš sámi dáhpáhusaide maidda bohtet olbmot miehtá Sámi. Maiddái sámi dáhpáhusaid olis sáhttá leat potensiála álgahit ovttasbarggu organiserejuvpon deaivvademiid bokte, go dat sáhttet geasuhit nuorra olbmuid ja sin servviid ovddasteaddjiid rájáid rastá.

5. Metoda ja jearahallojuvvon olbmuid listu

Dán raporta metodologalaš suokkardallamis čoavddašši lea dat ahte oktage dutkiin ii leat ieš sápmelaš. Mii leat danin integreren ehtalaš ja refleksiiva árvvoštallama metodologalaš pláinemii, vai sihkarastit ahte jearahallojuvvon sámi čanusjoavkuun lea leamaš vejolašvuota kommenteret ja dahkat kvalitehtaiskadeami loahpalaš rapportta hápmosii.

Dáhita čoaggin lea dahkkon sihke beavdeguras dutkamiin ja kvalitatiiva jearahallamiigui. Mii leat jearahallan golbma čanusjoavku: Sámedikkii ovddasteaddjit, nuorra sápmelačat, ja sámi oahppolágádusat.

Sámedikkiid ovddasteaddjit: Oktibuot golbma ovddasteaddji sámedikkiin geain lei ovddasvástádus fitnodatovddideami ja/dahje oahpahussuoggis jearahallojuvvojedje dán rapportta várás. Suomas dahkojuvvojedje maiddái guokte jearahallama sámedikkis bargi nuorra olbmuin (lohkojuvpon nuorra sápmelačan). Soai vástidedje dan dihte sihke sámedikkii ja nuoraid perspektiivvaid guoski gažaldagaide. Sámedig-geovddasteddjiid jearahallamiid ulbmil lei oažžut áddejumi sámedikkii politikhalaš rámmain, sin vejolašvuodain váikkuhit sámi oahpahuspolitikkii, ja skuvlema ja guvllolaš bargomárkaniid sihke guvllolaš ovddideami gaskasaš oktavuoðain.

- Ulla Aikio-Puoskari, oahpahusčálli, Suoma sámediggi.
- Rune Sverre Fjellheim, direktevra, Norgga sámediggi.
- Ingela Nilsson, fitnodatovddidanhoavda, Ruota sámediggi.

Nuorra sápmelačat: Oktibuot 12 nuorra sápmelača agiid 18-29 gaskkas jearahallojuvvojedje dán rapportta várás, njealljis juohke riikkas. Dáid riikkain leat politikhalačcat iehčanas sámenuoraid searvit. Álggus lei áigumuš jearahallat buot servviid ovddasteaddjiid, vai fidnet buoret áddejumi siviilaservvodaga doaibmanvugiin ja sámenuoraid perspektiivvain. Suomabeale servviin ii goittotge lean vejolaš oažžut oktavuoða. Danin jearahallandáhta molsašuddá vehá riikkas nubbái. Servviid ovddasteaddjit leat jearahallojuvpon Norgga ja Ruota bealde, go fas Suomas

jearahalaimet dan sajis sámedikki nuoraidráđi ovddasteaddji. Dasa lassin mii leat viggan doallat dásseadeattu sámedielat čoahkkebáikki (davvisámedielat, go dan guovllus leat sámi oahppolágádusat) bajásšaddan sámenuoraid ja eará guovluun dáiid golmma riikkas bajásšaddan nuoraid gaskkas.

Vulobealde lea oppalaš geahčastat nuorra sápmelačaid birra geat jearahallojuvvojedje dán raportii, sohkabeali, ahkejoavku (18-24-dahje 25-29-jahkásačat), ássanbáikki (maiddái bajásšaddanguovllu) ja skuvlema/ámmáha mielde:

- Almmái, 18-24-jahkásaš, Anára guovlu, skuvlen: boazodoallu Sámi oahpahusguovddážis (SOG).
- Nisu, 25-29-jahkásaš, Anár, skuvlen: sámedielat ja kultuvrra magisttar, Oulu universitehta.
- Nisu, 25-29-jahkásaš, Anár, skuvlen: bajásgeass-indiehtagiid magisttar, Oulu universitehta.
- Almmái, 25-29-jahkásaš, Oulu (Roavvenjárggas eret), skuvlen: psykiátralaš buohccedivšár, Oulu universitehtabuohcceviessu.
- Nisu, 18-24-jahkásaš, Guovdageaidnu (Álaheajus eret), fidnooahppi duojs, oahppi sámi joatkkaskuvllas ja boazodoalloskuvllas.
- Nisu, 18-24-jahkásaš, Romsa, skuvlenprográmmaid gaskkas, lea lohkan sámedielat Guovdageainnus.
- Nisu, 25-29-jahkásaš, Troandin (Guovdageainnus eret), oahppi, geografiija, Troandima universitehta.
- Almmái, 18-24-jahkásaš, Guovdageaidnu, boazodoalu fidnooahppi, oahppi sámi joatkkaskuvllas ja boazodoalloskuvllas.
- Almmái, 18-24-jahkásaš, Johkamohkki, huksenoahppi, Sámiid oahpahusguovddážis.
- Almmái, 18-24-jahkásaš, Johkamohkki (Stockholmmas eret), skuvlenprográmmaid gaskkas, fokus teáhteris bajit nuppi dái skuvllas.
- Almmái, 18-24-jahkásaš, Johkamohkki, badjeolmmoš, fokus huksemis bajit nuppi dái skuvllas.
- Nisu, 18-24-jahkásaš, Johkamohkki, badjeolmmoš.

Sámi oahppolágádusat: Sámi oahppolágá-

dusaid ovddasteaddjiiguin dahkkojuvvojedje oktii-buot čieža jearahallama: golbma alit oahpahusas (Sámi allaskuvla ja Ubmi universitehta), okta ámmátskuvllas (Sámiid oahpahusguovddáš Johkamohkis), ja golbma Sámi bajit nuppi dási skuvllain (Guovdageainnus ja Johkamohkis). Ii leat leamaš vejolaš oažžut jearahallamiid oahppolágádu-said ovddasteaddjiiguin Suoma bealde. Sámi oahpahusguovddáš ja Ohcejoga sámelogahat guktot biehttaledje dán čielggadussii oassálasti-mis. Mii leat dan sajis bargan vuđolaš beavded-utkanbarggu ja ožzon dieđuid eará Suoma bealde jearahallojuvvon olbmuin, geain lea diehtu sámi oahppolágádusaid birra.

- Johan Ailo Kalstad, Sámi allaskuvla.
- Liv Inger Somby, veahkkeprofessor, Sámi al-laskuvla.
- Ellen Inga Hætta, rektor, Sámi joatkkaskuvla ja boazodoalloskuvla, Guovdageaidnu.
- Anna-Lill Drugge, veahkkeprofessor, Ubmi uni-versitehta.
- Britt-Inger Tuorda, rektor, Sámiid oahpahusguovddáš, Johkamohkki.
- Eva Öhlund Wästerberg, virggis doaibmi rektor, Lapplándda bajit nuppi dási skuvla, Johkamohkki.
- Jan-Erik Kuoljok, sámi programma vástideaddji, Lapplándda bajit nuppi dási skuvla, Johkamohkki.

P.O. Box 1658
SE-111 86 Stockholm, Sweden
nordregio@nordregio.org
www.nordregio.org
www.norden.org

ISBN 978-91-87295-94-2 (PDF)
ISSN 1403-2503
DOI: <http://doi.org/10.6027/R2020:6.1403-2503>